

Мўминжон Сулаймонов,
Қурбонали Тўлабоев

**МУНАВВАР ТОНГ
ҚУШИҒИ**

**Мўминжон СУЛАЙМОНОВ,
Қурбонали ТЎЛАБОЕВ**

*Шоир ва ёзувчи
Оташ Холмирзаевнинг
70 йиллигига бағишланади*

**МУНАВВАР ТОНГ
ҚЎШИҒИ**

*(Болалар шоири, ёзувчи, журналист, фольклорист
Оташ Холмирзаевнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида)*

“Наманган” нашриёти

2010 йил

Масъул муҳаррир: Муҳаммад ВАЛИ.

Болалар шоири Оташ Холмирзаев, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси, халқ таълими аълочиси, болаларнинг “ОЛТИН ТОЖ” газетаси муҳаррири. Унинг ҳозиргача Тошкент, Фарғона, Наманган нашриётларида ўттизга яқин китоблари чоп этилган. О. Холмирзаев асосан болалар учун ёзади. Унинг илк китоби “Осмондаги дарвоза” 1972 йилда чоп этилган бўлса, бугунги кунда унинг “Бир сиким тупроқ” ҳикоялар тўплами, “Қиёмат”, “Яшаш гашти” номли икки томлик китоблари, шунингдек, болаларга бағишланган “Биз табиат шайдоси” номли шеърлар тўплами чоп этилди. Бу асарларнинг бари шоирнинг 70 йиллигига бағишланган.

Ушбу рисолада эса шоир 70 йиллик ҳаёти давомида педагог, журналист, ёзувчи, фольклорист сифатида қилган ишлари, ижод майдонидаги уринишлари баҳоли қудрат қаламга олинган. Албатта, бу рисола шоир ва ёзувчи ҳақидаги мукамал асар эмас. Ҳали айтилиши, ёзилиши ва баён этилиши лозим бўлган жуда кўп ишлар ўз тадқиқотини кутмоқда.

Филология фанлари номзоди, доцент Мўминжон Сулаймонов ва олий тоифали педагог, халқ таълими аълочиси Курбонали Тўлабоевларнинг “Мунаввар тонг кўшиғи” рисоласи шоир ижоди тўғрисидаги илк уринишларидир.

Шоир ва ёзувчи Оташ Холмирзаев

Инсон ҳаёти мўъжиза. У яратилибдики, эзгуликка, яхшиликка қнтилиб яшайди. Бироқ, ҳар бир яратилаётган янгилик, қилинган катта ишлар ҳамиша тирик жон, инсонни ҳайратга солади. Қаранг, инсон ўзи яратган мўъжизалардан ҳайратга тушмоқда. Нега? Сабабки, ўша янгилик, катта кашфиётларни буюк алломалар, эл ардоғида яшаётган улуглар яратадилар. Адабиёт ҳам шунинг бир парчаси. Унинг ҳам мақсади битта. Инсониятни яхшилик сари ундаш. Бу борада илк тарбия қуроли халқ оғзаки ижоди бўлган. Тахминимизча биринчи асарлар эртақлар эди. Сўнг халқ қўшиқлари яратилиб, бу қўшиқлар такомилли эса халқ дostonлари бўлган. Барининг мақсади тарбия, шундай дейишга асос ҳам бор.

Бугун инсоният шунчалик тараққий қилдики, энди бир вақтлар мўъжиза саналган сирлар ҳам ўз имкони даражасида маълум ва машҳур бўлди. Бугун ёзма адабиёт, халқ оғзаки ижодидан фаркли ўлароқ, юксакликка парвоз қилди, жаҳон ижодкорлари томонидан яратилган шеър, қисса, роман ва драматик асарлар инсоният маънавий тараққиётида катта рол ўйнамоқда.

Бу борада жаҳон адабиётининг бир бўлаги бўлган ўзбек адабиёти ҳам катта ютуқларни қўлга киритди. Бугун шеърятимиз гултожи саналган Алишер Навоий, Бобораҳим Машраб, Захириддин Мухаммад Бобур, Бердақ, Нодира, Увайсий ва бошқа юзлаб алломаларимиз ижодидан баҳраманд бўлмоқдамиз. Кейинчалик адабиёт майдониға кириб келган Чўлпон, Абдулла Қодирий, Ҳамза, Усмон Носир, Ғафур Ғулом, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Зулфия, Ҳамид Олимжон, Мақсуд Шайхзодалар ижоди ҳам ўзбек халқини оламға танитди, тарбия қуроли сифатида хизмат қилди.

“Шоир ва ёзувчи деб ёзган эди катта шоиримиз Эркин Воҳидов “Келажак мулкининг дастёри, хизматчиси, ўлмас сўз яратиш йўлидаги заҳматкаш. У миллионлар калбида акс садо беради”¹.

Зеро, шоиримиз ҳақ. Ҳар бир яратилаётган асар инсон дили ва тилиға кўчмас экан, озиқ бериш қудратига эға бўлмас экан у яхши асар эмас. Бу борада ўша тарбия манбаъсини англаб етаётган ва шу тарбия йўналишиға амал қилинаётган мактаб, тарбиячи, зиёли, ақл-идрок эгаларининг хизматлари каттадир.

¹ Воҳидов Э. “Шоир ва шеър-шуур”. “Ёш гвардия”, нашриёти, Тошкент. 1987, 11-бет.

Президентимиз И.А.Каримов ўзининг навбатдаги асарларидан бирида: “Тарбиячи устоз бўлиш учун, бошқаларнинг ақл-идрокини ўстириш, маърифат зиёсидан баҳраманд қилиш, ҳақиқий ватанпарвар, ҳақиқий фуқоро этиб етиштириш учун энг аввало, тарбиячининг ўзи ана шундай фазилатларга эга бўлиш керак”² деб ёзган эди. Демак, ижодкор ҳам ана шундай катта хислат эгаси бўлмоғи керак. Зеро, у ҳаётдаги майда-чуйда ишлардан тортиб, каттасигача тийрон илғаса, шу асосда асар яратса, инсониятга жуда фойда келтириши мумкин.

Ана шундай буюк ишлардан вилоятларимиз, чекка қишлоқларида ижод қилаётган шоир ва ёзувчиларнинг ҳам ўз улушлари бор. Айниқса, болалар адабиёти бу борада катта ишлар қилишга қодир. Ўзбек болалар адабиётида калам тебратган Қуддус Муҳаммадий, Пўлат Мўмин, Зафар Диёр, Қудрат, Ҳикмат, Илёс Муслим, Турсунбой Адашбоев, Анвар Обиджон, Робиддин Исҳоқов, Жўра Раҳим, Ўринбой, Қўлдош, Оташ Холмирзаев, Тўхтагон Раҳимова ва бошқаларнинг ижод намуналари жуда катта тарбия қуроли сифатида ўқувчиларимиз томонидан севиб ўқилмоқда. Бу борада насрда ижод қилаётган Худойберди Тўхтабоев, Латиф Маҳмудов, Сафар Барноев, Эргаш Раҳимов, Яйра Саъдуллаева кабилар ҳам катта ишлар қилаётган улкан ижодкорлар дейишга асосимиз бор.

Оташ Холмирзаев ҳам ана шу ижодкорларнинг бири. У республикамизнинг энг чекка қишлоқларидан бирида ижод қилади. Халқимизнинг улкан ишларига камарбаста. Бирок, қишлоқда шоирлик қилишнинг ўзи бўлмайди.

Бунинг сабаблари бор. Биринчидан, шоир адабий муҳитдан анча йироқ, иккинчидан, шеърият, умуман, адабиётимизда бўлаётган янгилıklarдан доимо хабардор бўлавермайди. Учинчидан, қишлоқда шеърият ва унинг сирларини тушуниб етадиган ҳамфикр кишилар кам бўлади. Тўртинчидан, олим ва алломалар қаровида бўлмайди. Бешинчидан, шоир учун оғир меҳнатдан сўнг яхши кайфият, руҳий ҳолат ҳамиша туғилавермайди. Яна бир томони борки, ўқитувчидек оғир касб, ҳар қандай кишини толиқтиради, бу эса ўқиш ва ўрганиш, ижод қилишга ҳалақит беради. Шунга қарамай шоир қирқ йилдирки

² Каримов И.А. “Буюк келажакимизнинг ҳақиқий кафолати”.

Тошкент, “Шарк” нашриёти матбаа концернининг Бош таҳририяти, 1993 йил, 27-28 бетлар.

ижод қилади, баҳоли қудрат республикамиз ва вилоят, туман рўзнома ва ойномаларида асарлари билан қатнашиб келади. Аммо, шоир Эркин Воҳидов, “Ёзувчи бўлиш жуда кўп бекиёс хислатларни ўзида мужассам қилмоғи керак. Бу истеъдод, билим, меҳнатсеварлик, замон ва макон туйғуси, закийлик, руҳан ва жисмонан поклик., адолат туйғуси, курашчанлик, фидойилик, яна билиш қобилияти ва бошқа фазилатларга эга бўлиши керак”³, деб ёзганида ҳақ эди. Қишлоқ шоири учун бу хислатлар жуда зарур. Зеро, қаерда бу хислатлар мужассам бўлган шоир бўлса, ўша ерда жуда катта, ҳам маънавий, ҳам маърифий ўзгаришлар бўлади, албатта.

Оташ Холмирзаев ана шундай хислатларни ўзида шакллантира олган шоирдир. У ўзи ишлаган мактабми, матбуотми ёниб яшади, эл учун, юрти учун фойдали иш қилди. Биргина 1970-1980 йиллар давомида қишлоқдаги 25-ўрта мактаб учун 640 ўринли, сўнг Т.Н.Қори Ниёзий номли 115-мактаб-интернат учун 460 ўринли ўқув бинолари қурилишида бош-қош бўлди. Етти марта республика семинар кенгаши ўтказди. Йигирмадан ортиқ халқ бахшиларини аниқлади ва улар ижоди бўйича илмий кузатишлар олиб борди.

Шоирнинг яна бир ютуғи шундаки, у Наманган вилоятида ижод қилаётган Ҳабиб Саъдулла, Абдулла Жалил, Эргаш Ёндош, Шерали Тошматов, Турғун Пўлот, Содик Сайхун, Малик Мурадов, Тўхтагон Раҳимова, Носиржон Жўраев, Қозоқжон Маҳмуд, Ҳамид Тожибоев, Одилжон Носиров, Нуриддин Бобоҳўжаев, Санобар Ҳасанова, Эрмадат Нурматов, Абдуғани Абдувалиев, Абдулла Жаббор, Бокий Мирзо, Жўра Раҳим, Робиддин Исҳоқов, Тўра Мирзо, Темурбек, Аҳмад Турсун, Ёқубжон Аҳмаджонов, Обитжон Жуманазаров, Ёқуб Дармон, Дилором, Дилбар Бону, Дилбар Ҳайдарова, Жамолиддин Муслим, Носир Деҳқон, Мухаммад Мирзо, Малҳамий, Иброҳим Маҳкам, Исоқжон Нишон, Мусо Акмал Иброҳим Мусаев, каби ижодкорлар сафидан муносиб ўрин олди. Буни кейинги йилларда чоп этилган йигирмадан ортиқ китобларидан ҳам билса бўлади. Бу ҳақида НамДУ профессори Одилжон Носиров ва доцент Тоҳиржон Раҳмоновлар шоирнинг “Турон оҳанглари” тўпламига ёзган тақризларида шундай деган эдилар: “Тўплам ва унда олға сурилган гоյлар

³ Воҳидов, Э. “Талант тарбияси”, “Ёш гвардия” нашриёти, Тошкент – 1980 йил, Эркин Воҳидов билан олим Умарали Норматов сўхбати, 11-бет.

бугунги кун нафаси билан суғорилган шеърлар, шоирнинг Наманган адабий муҳитида ўзига хос ўрни борлигидан дарак беради.”⁴

Бундай фикр ва мулоҳазалар НамДУ доценти Маҳмуджон Маъмуров, тарих фанлари номзоди Бахтиёр Исҳоқов, филология фанлари номзоди Деҳқонбой Қозақов, журналистлар Собир Турғунов, Ғуломжон Акбаров, филология фанлари номзоди, шоир Жўра Раҳим, шоир Қозоқжон Маҳмудов, журналист Абдурахмон Насритдинов, Маҳмуджон Парпиев, Рустамжон Умматов, Йўлдошали Самиев, Жума Мусаев, Иброҳим Мусаевлар томонидан ёзилган мақола ва китоблардаги кириш сўзлар орқали ҳам баён этилган.

Шу нуқтаи назардан караганда бугун биз бошлаган иш катта ишлардан дебоча бўлиб, унинг ижодини айрим қирраларини очиш йўлидаги илк уринишлар деб баҳоламоқ керак.

Албатта, ишни ёзиш жараёнида биз шоир Оташ Холмирзаевнинг ижод архиви, кўп йиллар давомида тўпланган ойнома ва рўзномалар, олим ва адибларнинг у ҳақидаги мақолалари, Наманган давлат педагогика институти адабиёт кафедраси томонидан чоп этилган рисоаларга киритилган мақолалар, филология фанлари доктори, фан арбоби, профессор Малик Мурадов, доцент Тожибой Ғозибоев, филология фанлари номзоди Абдишукур Собиров, Охунжон Собиров ва бошқа олимларнинг рисоалари орқали баён этилган мақолалар асос қилиб олинди.

Шоир ижодини тадқиқ этишда Ҳамид Сулаймон номли қўлёзмалар институти ва Алишер Навоий номли адабиёт музейи архивида сақланаётган қўлёзмалар⁵, шоирнинг "Адабиёт дарсларида халқ оғзаки ижоди"⁶ ҳамда "Мақтаб менинг ҳаётим"⁷ каби асарлари⁸ бу

⁴ Носиров О, Раҳмонов Т. "Турон куйлари", "Халқ иродаси" рўзномаси, 3-бет, 1997-йил.

⁵ "Ўзбек халқ достонлари каталог" муаллиф тўпловчилар: Аббос Турсунқулов, Шомирза Турдиматов, Ёқубжон Жўраев, Х. Сулаймонов номли қўлёзмалар институти нашриёти, Тошкент. 1986.

⁶ Холмирзаев О. "Адабиёт дарсларида халқ оғзаки ижоди", Наманган. - 1991.

⁷ Холмирзаев О "Мақтаб - менинг ҳаётим", Наманган - 1992

⁸ Холмирзаев О. "Осмондаги дарвоза", тўплам, "Ёш гвардия" нашриёти, муҳаррир Анвар Ҳожи, Тошкент 1974 йил.

а/ Холмирзаев О. "Бизнинг қарвон", "Ёш гвардия" нашриёти, Тошкент 1978 й.

б/ Холмирзаев О. "Момакаймоқ", Рангли, суратли, "Қамалак" нашриёти, Тошкент. 1979 йил.

в/ "Бойчечак/коллектив тўплам", "Ёш гвардия" нашриёти, Тошкент – 1984 й.

г/ "Юлдузча", Коллектив тўплам/, "Ёш гвардия" нашриёти, Тошкент – 1987 й

д/ "Бойчечак", Коллектив тўплам/, "Ёш гвардия" нашриёти, Тошкент – 1988 й

е/ Холмирзаев О. "Пешқўрғон олмаси", шеърлар ва эртақ, дoston, тақризи Маҳмуджон Маъмуров, "Наманган" нашриёти, Наманган-1992 й.

ё/ Холмирзаев О "Турон оҳанглари" шеърлар, Наманган - 1997 йил.

ж/ Холмирзаев О, "Совилом кутакан баҳор", Наманган. - 1997 йил

з/ Холмирзаев О, "Довон/кисса", Наманган - 1997 йил.

к/Робитдин Исҳоқов, Оташ Холмирзаев "Мустанжиллик болалари", шеърлар, Наманган 1998 йил.

ишни яратишда катта манбаа бўлди. Иш жараёнида шоир ва ёзувчи томонидан ёзилган ва hozирда кўлёзма ҳолида сақланаётган "Дилбар", "Мусаффо осмон остида", "Ер остидаги ёқут", "Биринчи муаллим қиссаси", "Қиёмат", "Кафтдаги чўғ", "Довон", "Чакмок" "Осмондан тушган аёл", "Тақда соҳилидаги одамлар", "Лўли қизнинг муҳаббати" "Тақдир эшиги" каби қиссалар ҳам бирма-бир кўриб чиқилди, Чоп этилганлари эса бу ишда таҳлил этиш учун мавзу қилиб олинди. Шунингдек, шоирнинг элликдан ортиқ шеърий тўпламлари ўрганиш, таҳлил этишга муҳтож. Яна шуни таъкидлаш керакки, шоир архивида жуда чиройли қилиб тикилган йигирмадан ортиқ ойнома ва рўзномалар таҳламлари ҳам катта манбаа бўлди.

Шоир ижодий архивини ўрганиш жараёнида яна шуни кузатдикки, у Москва, Ростов, Петербург каби катта шаҳарларда чоп этилаётган ойнома ва рўзномаларга ҳам фаол қатнашган, ўз ижоди билан ҳамкорлик қилган. Рус тилида чоп этилган мақола, лавҳа, очерк, шеърларида шоир ватан, юрт мадҳини дилдан куйлаган. Ҳатто, Москвада чоп этилган "Литературная газета"да ҳам жонажон Ўзбекистонимизнинг адабиёти, санъати ва халқлар дўстлиги мавзусидаги мақолалари чоп этилган.

Албатта, бу ва шу сингари китоблар ўз навбатида шоир ижодини тадқиқ этишда катта манбадир. Бугунги кун ойнома ва рўзномаларида чоп этилаётган асарлари ҳам бизнинг назаримиздан четда қолмади.

Мустақиллик эълон қилинган кундан бери "Сухбатдош", "Наманган ҳақиқати", "Халқ иродаси", "Мураббий", "Камолот", "Ҳайрат", "Чортоқ ҳақиқати", "Уйчинома", "Янгикўрган ҳаёти" каби рўзнома, "Гулҳан", "Ғунча", "Саодат" каби ойномаларда чоп этилган шеърлар ҳам бир манбаа сифатида кўриб чиқилди.

Оташ Ҳолмирзаевнинг халқ оғзаки ижоди бўйича олиб борган тадқиқот ишларининг ўзи катта бир мавзудир. У 1956 йиллардан халқ оғзаки ижодини ўрганиш билан шуғулланган ва халқимиз оғзаки меросининг кўшик, ҳикоя, эртақ, ривоят, топишмоқ, дoston ва бошқа турлари бўйича катта тўпловчилик ишлари олиб борган. Шу билан бирга фан арбоби, филология фанлари доктори, профессор Малик Муродов раҳбарлигида "Фарғона халқ дostonчилиги", ("Фарғона халқ дostonлари репертуарида "Гўрўғли"

л/ Ҳолмирзаев О. "Пешкўрган мадҳи"/ Тарихий асар, ёҳуд қишлоқ тарихидан бахшиёна лавҳалар/ Наманган- 1998 йил.

достонларининг тутган ўрни”) мавзусида ўн йиллаб илмий кўзатишлар олиб борди.

Ўндан ортиқ халқ достончиларидан достонлар ёзиб олди ва Алишер Навоий номли Адабиёт, ҳамда Ҳамид Сулаймон номли Иқўлёмалар институти фондига топширди. Бу материалларни ўрганиш, тадқиқ этиш ҳам бизнинг асосий ишимиз бўлди. Зеро, бусиз шоир ҳаёти ва ижодини айро кўриш мумкин эмас. Олим ва алломалар Малик Муродов, Муҳаммаднодир Саидов, Саидбек Ҳасан, Ёқубжон Жўраев, Баҳодир Саримсақов, Комилжон Имомов, Охунжон Собиров, Тожибой Ғозибоев, Ҳошимжон Раззақов, Дехқонбой Қозоқов каби фольклоршунос олимлар ёзиб қолдирган мақола ва уй дафтарига ёзган битиклар ҳам биз учун қатта манбаа бўлди.

Китобни эса қуйидаги тартибда баён этишни мақсад қилдик. Аввало, шоир ҳаёти, у босиб ўтган йўл, бу йўлдаги яхши, ёмон кунлар, ижод ва ижодга бўлган қизиқишлар, шоир шеърятти, унда кўтарилган мавзулар, шеър ёзиш жараёнидаги қизиқарли воқеалар, шеърнинг тузилиши, бадияти ҳам кенг ўрганишга лойиқ деб топдик. Тўпламлар ва тўпламлардаги тематикани ҳам кенг ёритиш мақсадга мувофиқ деб ўйладик.

Шунингдек, шоир ижодида муҳим рол уйнаган наср ҳам атрофлича ўрганишга, баҳоли қудрат баҳо беришга лойиқ деган хулосага келдик. Ўзининг 1000 йиллигини нишонлаётган Пешқўрғон ва пешқўрғонликлар ҳақидаги асарлар ва бу асарда иштирок этган Жумабой бахши, Раззоқ бахши ва Абдуазиз бахшилар ҳақидаги ривоят ва ҳақиқатни ҳам оз бўлсада очиб беришни мақсад қилиб кўйдик.

Оташ Ҳолмирзаевнинг ҳаёти ва ижоди бўйича умумий хулосалар қилиш ҳам бу ишимизнинг асосий мавзуси бўлди. Хулоса қилиб шуни айтиш лозимки, шоир ижоди ҳар томонлама ўрганишга лойиқ. Унинг 70 йиллик ижоди ва ҳаёти ҳар бир ўқувчи учун қизиқарли бўлади, деб ўйлаймиз.

Муаллифлар

ШОИР ОТАШ ҲОЛМИРЗАЕВНИНГ ХАЁТИ ВА ИЖОДИ

Ҳаёт мўъжиза. Инсон деган сирли жонзот миллиард йилдирки, бу ҳаёт комида яшайди ва ижод қилади, янгилик сари интилади. Баъзан ютуқларга эришса, баъзан мағлубият аламини тортади. У нималарнидир ўйлаб топади, ўша ўй ва фикрлари эвазига яратган янгиликларидан дам фойда кўрса, дам зарар кўради.

Шеърят ҳам, умуман, инсон ўйлаб топган мўъжизалардан бири. Баъзан нега инсон шеърятни, кўшиқни ўйлаб топганига ҳайрон қоласан, баъзан яхшиямки, шеър ва кўшиқ бор, бўлмаса бу дунё қоронғу бир кулбага айланарди, дея ўйлаб қоласан. Хўш, шеър нима? Нега шеър ёзамиз, нега уни ўқиймиз, баъзан кўшиқ қилиб, унинг мусиқаси, сўзи остида ларзага тушамиз. Демак, шеър бу инсон юрагидаги туғён, ҳис-туйғу.

Халқ оғзаки ижодида шеър инсон яралгандаёқ пайдо бўлган деган ривоят бор. Бу унинг илоҳийлигидан, ваҳийлигидан бўлса керак. Зеро, биринчи одамлар ўзи яшаётган ҳудуд, овул, кишлоқда рўй берган турли-туман воқеа ва ҳодисаларни ҳикоя қилишлари оқибатида халқ эртаклари, ривоятлари пайдо бўлган. Уларга кўшиб чатиш ва лоф аралаштириш натижасида эса оддий воқеа даҳшатли тус олган, баъзан ақл—бовар қилмайдиган оғзаки ижодга айланган.

Бугун эса минглаб йиллар ортида қолди. Кечагина оғзаки ижодига ишонган халқ энди дунёни ларзага солувчи ёзма адабиёти билан ҳам фахрланмоқда. “Гўрўғли”, “Манас”, “Алпомиш” каби халқ дostonлари билан бирга жаҳон адабиётининг дурдонасига айланган ўнлаб роман, қисса ва ҳикоялар яратилди. Ундаги ижобий ва салбий образлар орқали ўзимизни, жамиятни, келажакни даволаймиз. Демак, ижод бу ахлоқ ва одоб даражасида дарс берувчи катта муаллим. Ижодкор эса ўша асарлардаги воқеа ва ҳодисаларни юракдан ҳис қилган ҳолда қоғозга туширган мўъжизакор бир инсон. Балки шунинг учун ҳам халқ ўз шоири ва ёзувчиларини севар, шунинг учун ҳам уларни ардоқлар.

“Шеър исён, хис, туғён...” Ишк хижрондан туғилиб, соғинчга йўргакланиб, муҳаббатнинг бешигигача беланган илоҳий неъмат⁹ деб ёзилган сатрларни ўқиб эса бунга иймон келтирасан. “Қуръони карим”-нинг “Шуаро” сурасида эса шоирлар ҳақида шундай оятлар бор. “Мўмин киши ҳам тиғи, ҳам тили, ҳам қалами билан Оллоҳ йўлида жиҳод қилур. Яратган эгамнинг номига қасамки, шоирлар отадиған ўқнинг тиғи ўткирроқдир”¹⁰ дейилган. Бундан кўриниб турибдики, шоир ижоди илоҳий куч орқали ваҳий қилинади.

Ҳаётда иқтидор ҳаммага берилади, аммо уни ривожлантириш, серқирра томонларини англаб етиш, авайлаш, асраш ва илоҳий куч орқали келган ижод маҳсулини халққа етказмоқ анчагина қийин иш. Бу борада шароит, муҳит, ҳамфикр, қўллаб-қувватловчи ақл-идрок кишилари бўлмоғи зарур. Яна бир нарса борки, ҳар қандай ижодкор ўзига хос бўлмоғи керак. Зеро, бугун биз Ҳамид Олимжон ёзган шеърни Ғафур Ғулом ёзолмаслигини биламиз. Эркин Воҳидов ўзи бир олам, Абдулла Орипов эса яна бошқа дунё. Бугун ижод қилаётган минглаб шоир ва ёзувчилар борки, уларни ҳам бир-биридан кам кўйиб бўлмайди. Бизнингча, бир қалам чизган шоирни ҳам арадоқлаш, яхши асарлар ёзишга ундаш керак. Бироқ, ҳаётда турли ҳил калтабин, кибор ёғи ила кўзлари кўрлар, нокамтар шоир ва ёзувчилар ҳам борки, уларнинг кўплари бошқаларни тан олмаслик касалига мубтало бўлганлар. Бу эса кўпгина ҳолларда адабиётимиз ривожига тўсик бўлмоқдалар.

Имконият, барча шарт-шароит бўлганда эди, бугун шеърят кўк қадар юқори даражага етган бўларди. Ҳатто Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Машраб йўлидаги катта-катта ғовлар ижодкор дилини тилка-пора қилган, уларни ҳаётдан эрта кўз юмишлари учун омил бўлган. Бироқ, шоир ва ёзувчи халқи ҳамиша олға борган, ўз ижоди бирла эли ва халқи қалбидан муҳим жой эгаллаган.

Ўзбек адабиёти ҳам жаҳон адабиётининг бир бўлаги. Ў ўзининг Алишер Навоий, Лутфий, Саккокий, Нодира, Увайсий, Машраб, Бобур, Феруз, Фуркат, Муқимий, Завқий, Нодим Намангоний, Ҳамза, Чўлпон, Абдулла Қодирий, Усмон Носир,

⁹ “Ўзбегим”, “Звезда Востока” ойнамаси кутубхонаси, 16 бет, Тошкент-1992

¹⁰ “Қуръони карим”, Шуаро сураси, 227 оят, 261 бет, Тошкент-1992, “Чўлпон” нашриёти

Ҳамид Олимжон, Ғафур Ғулом, Мақсуд Шайхзода, Одил Ёкубов, Пиримқул Қодиров, Ўткир Хошимов, Рауф Парфи, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Азим Суюн каби адиблари орқали фахрлана оладилар, бу ижодкорлар томонидан яратилаётган асарлар орқали миллат жаҳонга чиқиши лозим ва керак. Бу борада қилаётган ишларимиз ҳам чакки эмас. Бироқ, хали қмлишимиз лозим ишлар анчагина.

Мустақил республикамизнинг барча вилоятларида баҳоли қудрат қалам тебратаётган шоир ва ёзувчиларимиз ҳам бу йўлда катта ишлар қилишмоқда. Наманган вилояти ҳам бундан мустасно эмас. Биз Машраб, Хилватий, Ибрат, Шавқий Намангоний, Нодим Намангоний, Парда Турсун, Чустий, Зафар Диёр, Азиз Турсун, Рафиқ Мумин, Ҳабиб Саъдулла, Одилжон Носиров, Ёкубжон Аҳмаджонов, Хусниддин Шарипов, Абдулла Жалил, Нуриддин Бобоҳўжаев, Санобар Ҳасанова, Эргаш Ёндош, Абдулла Жаббор, Эрмамат Нурматов, Обиджон Жумана-заров, Маҳмуджон Маъмуров, Жўра Раҳим, Робитдин Исҳоқов, Оташ Холмирзаев, Лутфилла Маҳмуд, Абдуғани Абдувалиев, Боқий Мирзо, Тохир Қаххор, Тўра Мирзо, Турғин Пўлат каби ижодкорлари билан ҳақли равишда фахрланадилар. Шоир Оташ Холмирзаев ҳам ана шуларнинг бири, қирқ йиллик ижод билан ошно инсон¹¹. Унинг ҳаёти ва ижоди бўйича озми-кўпми ишлар қилинган. Унинг 50 йиллик таваллуд кунинда олим ва журналист Маҳмуджон Маъмуров¹², туман ва вилоят рўзномаларида чиқишлар қилган. Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб, шоир ва ёзувчи Оташ Холмирзаев ижоди мукамал ўрганишга, каттароқ асарлар ёзишга лойиқ деб ўйладик. Хўш, Оташ Холмирзаев ким? Ким бўлгану, қандай асарлар яратган?

Бироз ўз кўринишини йўқотган папкаларни титамиз. Папкалар оз эмас, кўп эмас, юздан ортиқ. Мана биринчи папка¹³. Унда шоир ҳаёти ва ижодига оид мақолалар, хатлар. Хатлардан бирини қўлга оламиз. Бу хат фан арбоби, филология фанлари доктори, профессор Малик Муродовга мансуб. Бу мўътабар зот шоир ҳақида ёзиб “Оташ покиза инсон, жонкуяр педагог, халқ оғзаки ижодининг толмас тўпловчиси, яхшигина

¹¹ Бундан кейинги барча материаллар шоир Оташ Холмирзаевнинг шахсий архивидан олинди.

¹² Маъмуров М. “Умрнинг 60 давониди”, Қайноқ калбли ижодкор (Оташ ҳақида) «Наманган ҳақиқати», 1 08.1990 й.

¹³ Оташ Холмирзаевнинг шахсий архив, 1-папка, 55 бет. (Олим Малик Муродовнинг шоирга, аспирантурага кириш учун берган тавсифномаси)

болалар шоири”,-¹⁴ деган фикр билдиради. Бу оддий одамнинг гапи эмас, катта олим ва алломанинг сўзи. Шоир ҳақида ажойиб олим, филология фанлари доктори, профессор Ҳошимжон Раззоқов, олим Тожибой Ғозибоев, филология фанлари доктори, професор Муҳаммаднодир Саидов шоир Сафар Барноев, Анвар Хожи, Рауф Толиб, Султон Жаббор, Темур Убайдулло ва бошқаларнинг ҳам илиқ дилномалари бор. Айниқса, “Наманганская правда” рўзномасининг муҳаррир ўринбосари Иван Сизов¹⁵, ЎЗА муҳбири И.Бичурин¹⁶, олим Охунжон Собировларнинг¹⁷ республика ва вилоят рўзномаларида босилган мақолалари шоир ижодига берилган илк баҳолардан эди.

Мавжуд маълумотлар шуни кўрсатадики, шоир Оташ Холмирзаев 1940 йил 16-январда Наманган вилояти, Чорток туманининг Пешқўрғон қишлоғида, аниқроғи Янгикўрғон туманининг Бекобод қишлоғида Топилди Содиковлар оиласида таваллуд топди. Онаси Ханифахон Тохирова 1920 йилда Пешқўрғон қишлоғида туғилиб, 1938 йилда Бекободлик Топилди Содиковга турмушга чиқди. 1939 йилда Ҳосиятхон, 1940 йилда Оташ, 1942 йилда укаси Эргашбой дунёга келди. 1944 йилда шоирнинг отаси Топилди ака фронтда вафот этди. Натижада у бобоси Холмирза Тохировлар хонодонига кўчиб ўтди, аниқроқ қилиб айтганда бобоси Ҳолмирза Тохиров уни тўрт ёшида ўғил қилиб олди.

Хуллас, шоир онаси Ханифахон ва синглиси Ҳосиятхон, укаси Эргашбойлар билан Пешқўрғонга кўчиб келишди. “Кейинчалик, деб хотирлайди ижодкор, онам, яъни 1946 йилда Бекободлик Назарали Гавхаровга турмушга чиқдилар. У кишидан ЖАъфарали, Йўлдошали, Онахон, Адашали исми укалар кўрдим. Улар бугун набира, чеварали, олий маълумотли, қишлоқдаги энг нуфузли кишилар бўлиб етишдилар.” 1947 йилда эса шоир қишлоқдаги Алишер Навоий номли 17-ўрта мактабнинг 1-синфига ўқишга кириб, 1957 йилда 10 синфни “Аъло ” баҳоларга тамомлади. У Холмирза ота оиласида яқка ўғил эди. Шу боисдан у эрка ўсди, тоғ ва қирлар билан ўралган она Пешқўрғоннинг

¹⁴ Мамуров М. “Умрининг 60 давониди”, Чорток-1994. “Қайнок қалбли ижодкор” мақоласи (Бу мақола, “ Наманган ҳақиқати” рўзномасининг 14 апрел сониди чоп этилган)

¹⁵ Сизов И. “Наманганская правда” «Горенис» (О Оташ Холмирзаеве) 04.01.1980 г., №3 (9989)”

¹⁶ В.Бичурин “Қишлоқ ўқитувчининг хазинаси”, 31 январ 1980 йил, “Совет Ўзбекистони” рўзномаси, № 25 (17.605).

¹⁷ Собиров Охунжон “Фольклор кабинети” 24 январ 1980 й. № 15 (10, 755).

мусаффо ҳавосидан нафас олди. Шу билан бирга у тиришқок эди. Муаллимларининг ҳар бир сабогидан баҳра олди. Фан сирларини мукаммал ўрганишга ҳаракат қилди.

Мактабда ўзбек тили ва адабиёти фани ўқитувчилари Отахон Нарзуллаев, Қобилжон Неъматов, Самижон Набиев каби устозларнинг ўғитларидан сабоқ олди. Адабиётнинг ички дунёсига кириб борди. Шоир Жўра Раҳим, Оташ Холмирзаевнинг “Пешқўрғон олмаси” китобига ёзган сўзбошисида шундай сатрлар битади. “Шоирнинг “Пешқўрғон олмаси” китоби унинг кейинги йилларда ёзган шеърларидан жамланган. У аслида тўрт ёшидан шеърлар тўқиган ва 7 синфда ўқиб юрган кезлари туман ва вилоят газеталарида шеърлари чоп этилган. Мен унинг шеърларини аллақачон ўқиганман ва ихчам, болаларбоп шеърларидан таъсирланганман”¹⁸.

Ҳа, филология фанлари номзоди, шоир Жўра Раҳим ҳақ. Унинг шеърлари мактаб деворий газетаси, республиканинг болалар газетасида Чортоқ туманининг рўзномаларида “Бизнинг лагерь”, “Шодланаман” каби шеърлари босилиб чиқди. “Ўшанда, деб ёзади шоир, мактабнинг 7-синфида ўқирдим, газетада бир даста шеърларим чоп этилди. Қувонгимдан туни билан газетани кучоқлаб ётдим. Эртасига эса мактабга чопдим ва синф раҳбарим Валентина Ивановна Соловьёвага кўрсатдим. Ростини у киши ўзбекчани билмасди, шунга қарамай, шеърларимни мактаб директори Отахон акага кўрсатибди. Эрталабки сафда эса мен шу шеърларимни баланд овозда ўқиб бердим. Шу-шу мактабнинг сеvimли шоирига айландим. Ҳатто устозлар ҳам мени ҳурмат қиладиган бўлишди. Ҳа, ўша кундан мен шоир бўлиб қолдим.”¹⁹. Бу 1954 йил эди. 1957 йилда эса ўрта мактабни “аъло” баҳоларга тугатди, сўнг, Фарғона Давлат педагогика институтининг рус тили ва адабиёти куллиётига ўқишга кирди. Олий ўқув юрти эса ҳаёт мактаби ҳамдир. Бунини шоир ўша студентлик йилларининг биринчи кунлариданоқ сезди, ўқиш ва билиш кераклигини уқиди, шунга амал қилди. Бироқ, ҳаётида шеърятнинг илк сирларини бувиси Саврибу Сонсизбоевадан олганди. Бу муътабар зот шоирни халқ оғзаки ижодининг эртақ, кўшиқ, ривоятлари билан ошно қилди. Уйқусиз тунларда унинг қулоғига ўша ҳамма суйган “Ёрилтош”, “Уч оға-ини ботирлар” эртақларини қуйиб борди. Мунгли

¹⁸ “Пешқўрғон олмаси”, муаллиф Холмирзаев О., сўз боши Жўра Раҳимники, Чортоқ-1992 йил.

¹⁹ Холмирзаев О., шахсий архив, 10- папка, 47 варак.

аллалар, кувноқ лапарлар айтиб, ёш набираси қалбига оташ қалади. Кейинчалик шоир бувисидан барча эртақ ва қўшиқларни ёзиб олди, уларни илм майдонига олиб кирди.

“...Институтда “Ниҳол” номли адабий-бадий тўғарак бўларди,-деб хотирлайди шоир, -тўғаракда йигирма чоғли йигит-қиз қатнашардик, улар орасида Йўлдош Сулаймон, Махмуд Абдуллаев, Малика Мирзаева, Тоштемир Қодиров, Абдуллажон Абдуғофиров, Иқбол Назаров каби иктидорлар ҳам бор эдики, бу менинг ижодий йўналишимда катта мактаб бўлди”²⁰. Шу баҳона вилоятнинг “Коммуна” рўзномасида болаларга аталган шеърлари чоп этилиб турди. Ўша даврнинг таникли шоирлари Охунжон Ҳакимов, Адҳам Ҳамдам, Нуриддин Бобоҳўжаев кабиларнинг ижодидан баҳраманд бўлди. Рус шоирлари А.С.Пушкин, М.Исаковский, С.Есенин ижоди бўйича маърузалар қилди. Ўз навбатида бу шоирни ўқувчиларга танитди. Тез орада унинг номи институт талабалари орасида анча машҳур бўлиб кетди.

Шоир изланди, жаҳон адабиётининг дурдоналари бўлган асарларни ўқиш ва ўрганиш йўлида тинмади. 1961 йилнинг ноябрида эса у армия сафига чакирилди. У аввал Чечен-Ингуш автоном республикасининг пойтахти Грозний шаҳрида бир йиллик сержантлар, сўнг Новороссийск шаҳридаги юридик ҳарбий билим юрти қошида кичик офицерлар тайёрлаш мактабини битирди. Сўнг Ростов вилоятидаги қисмларда хизмат қилди. Бу ерда у хизмат вазифасини бажариш билан бирга Шимолий Кавказ ҳарбий бўлинмасининг “Красное знамя”, ҳамда дивизиянинг “Гвардеец” рўзномаларининг сайёр муҳбири сифатида фаолият кўрсатди. Натижада рўзномаларнинг ҳар сониди солдат ва офицерлар ҳаётига оид қизиқарли мақолалари эълон қилинди. Айрим ҳолларда эса дивизия ҳамда қисм ҳарбий машқларидан репортажлар бериб борди. Айниқса, ўзбек халқи, суюкли Ўзбекистон ҳақида, унинг адабиёти ва санъати оид мақолалар унинг она юрти, меҳнаткаш аҳли ҳаётдан қизиқарли мақолалар эди.

Шунингдек, у “Литературная газета”, “Красная звезда”, “Огонёк”, “Смена” каби рўзнома ва ойномалар билан ҳамкорликда жуда катта ҳажмда мақолалар уюштирди. “Ҳар куни ёзардим, “Красное знамя” рўзномасининг ҳар сониди мақолам эълон

²⁰ Холмирзаев О “Мактаб-менинг ҳаётим”, илмий-методик рисола, 3-бет Шунингдек, ўша йилларда босилган шеърлар ва ҳикояларда чоп этилган газеталар таҳлавлари.

қилинарди. Айниқса, дам олиш бурчагида актив қатнашиб, ўзбек солдатлари учун ўзбек халқ оғзаки ижоди, шоир ва ёзувчилар асарларидан намуналар чоп эттирдим. “Шоир ва ёзувчи ижодхонасида”, “Ижодкор ва армия”, “Дон казаклари ҳақидаги ривоятлар” каби рубрикалар остида берилган мақола ва репортажлар барча учун қизиқарли, ҳамда мароқли эди,”²¹, деб ёзади шоир. Ҳа, у ҳар куни ёзарди, тинмай ишларди. Уйқусиз тунлар ва кунлар эвазига ижод қиларди. Шу билан бирга болалар ҳаётдан қизиқарли шеърлар битарди. Ойнома ва рўзнома муҳаррирлари, бўлим мудирлари билан ёзишмалар қилиб турарди. Шоир армия сафида бўлишига қарамай республикамизнинг ойнома ва рўзномалари билан бевосита алоқада эди. Айниқса, “Гулхан”, “Ғунча” каби болалар ойнома ва рўзномаларида шеърлари мунтазам босиларди.

Бу ўз навбатида шоир ижодининг шаклланишига ўз улушини қўшди. Шоир доим ўқиши, ўрганиши, ўз халқи, қолаверса дунё халқларининг урф-одатларини билишга қизиқмоғи, керак томонларини эса ўрганмоғи зарур. Бусиз ижодкор камолотга эришмайди. У армия сафида бўлишига қарамай ёш солдатларни Ростов вилояти музейларига, Краснодар шаҳридаги “Ёш гвардия”чилар музейига ёзувчи Михаил Шолохов билан учрашувлар ташкил этди. “Бир куни-деб хотирлайди шоир, йигирма чоғли солдат билан машҳур ёзувчи Михаил Шолохов уй музейига бордик. Учрашдик, суҳбат қурдик. Бизни ёзувчи ҳаёти ва ижоди билан таништираётган аёл бир оқ қайин ўртасига шоир томонидан ясалган ўриндикқа келгач, бу қайин ёзувчи томонидан экилгани, ўриндикни ҳам шоир томонидан қилинганлиги ва унинг адиб ҳаётида тутган ўрни ҳақида сўзлай кетди. Роса ярим соат гапирди. Шунда мен ўзбек халқи мевали ва мевасиз дов-дарахтларнинг минглаб тупини экса ҳам камтарона яшаётганлигидан бироз оғрингандай бўлдим.

Лекин ёзувчи ёзувчида, унинг ҳар бир яратган нарсаси мўъжиза бўлиши табиий эканидан ўзимга таскин бердим. Кенг майдонда биз билан суҳбат қураётган ёзувчига юзландим

-Кечирасиз, сиз ўзбек адабиёти ҳақида қандай фикрдасиз?-деб сўрадим. Ёзувчи мен томон бокди. Бир нимани мулоҳаза қи-

²¹ Холмирзаев О. шахсий архив, ТошДУ га кириш учун ёзилган автобиографиядан

лаётгандай жим қолди, сўнг Дон казакларига хос мағрурлик билан сўз бошлади.

-Нима сен ўзбекмисан?-деди жилмайиб.

-Ҳа, -дедим мен.

-Ўзбеклар меҳнатқаш, меҳмондўст халқ, Шарқнинг Самарқанд, Бухоро, Қўқон, Тошкент шаҳарлари-ю, Алишер Навоий шеърларидан ўқиганман. Ҳа, анаву Ҳамид Олимжон билан учрашганим ҳам бор-деди у. Бироқ бу жавоб мени қониқтирмади. Шунга қарамай дунё таниган ёзувчи билан учрашганимдан беҳад хурсанд эдим.

Шоир Оташ Холмирзаев 1962 йилда Москвага борди. У ерда “Литературная газета” бўлим мудури Лев Кассил билан учрашди. “Ўша куни сентябрнинг охири кунлари эди, Ростовда хизмат қилардим. Штаб бошлиғимиз полковник Носир ака Абдуллаев чақириб қолдилар. Қирдим. У киши менинг ҳарбийчасига ҳурмат бажо келтиришларимга ҳам парво қилмай:

-Тезда тайёргарлик кўринг, эртага мени Москвага кузатиб борасиз,- дедилар. Ўшанда Носир ака ҳарбий академияда ўқирдилар. У кишини академия ётоқхонасига жойлаштириб, шаҳарга чиқдим. Москва рўзномалари билан ёзма алоқам бор эди. Биринчи бўлиб “Литературка”га кирдим. Эшикни очиб ичкарига кирдим у тўрдаги стулда ўтирган Лев Кассилга кўзим тушди.

- Мумкинми?- дедим мен

- О, Оташ Холмирзаев –деди у киши мени биринчи марта кўраётган бўлса-да, худди эски танишидай ўрнидан тураркан-қалайсиз?

- Яхши,-дедим мен

- Ҳа, - деди шунда Лев Кассил диванда ўтирган ёш аммо кўринишидан анчагина гавдали, қийиқ кўзли киши томон ўгирилиб,-бу кишини танийсанми?

- Йўқ

- Танишиб ол, Чингиз Айтматов, “Правда” нинг Ўрта Осиё бўйича муҳбири. Ҳа, балки унинг асарларидан ўқигандирсан,- деди яна.

- Ўқидим, “Огонёк” сериясида чиққан “Жамила” кассасини.

- Ҳа, яшанг. Шу асари уни дунёга танитди,- деди мени ўзи билан диванга ўтиришга ундаб.

Мен Чингиз Айтматовга боқдим.

-Кечирасиз, сиз рус тилида ёзасизми?-дедим.

-Ҳа, -деди ёзувчи.

- Қирғиз тилида ҳам ёзганмисиз?

-Ҳа, -деди у яна қисқа қилиб.

Рости менинг энсам қотди. Аммо барча буюкларда қандайдир сир борлигини билганим ҳолда унга термулдим.

-Савол берсам майлими? – дедим яна у кишини суҳбатга тортиб.

-Марҳамат.

-Асарингиз биринчи марта Францияда босилган дейишади, шу ростми?

Чингиз оға кулди, яна паст овозда:

- Сен нима деб ўйлайсан,- деди қирғиз тилида.

- Ҳаётда нималар бўлмайди дейсиз,- дедим мен ҳам ўзбек тилида.

- Тўғри, биринчи марта Францияда босилди, Луи Арогон таржимасида,- деди у.

... Аммо, Чингиз оғани саволлар, суҳбат дарёсига тўла торта олмадим. Кейин у жуда машҳур ёзувчига айланди. Кўп йиллар унинг ҳаёти ва ижодини кузатиб, шунга амин бўлдимки, ўша камтар, камгап Чингиз Айтматов Ўрта Осиё халқларининг буюк ёзувчиси бўлиши ўша биринчи асаридаёқ барчага аён бўлган экан”²²

Биз бу лавҳаларни бекорга келтирганимиз йўқ. Шоир ўз ҳаёти давомида кўп нарсага қизиқди, тақдир тақозоси билан учрашган шоир ва олимлардан ниманидир олишга, ўз ҳаётида катта бир манбаа сифатида фойдаланишга уринди. Албатта, ўша Михаил Шолохов ва Чингиз Айтматовлар билан учрашувлар ҳам шоир ижодига ва унинг катта оламга кириш йўлида мактаб бўлган бўлса ажаб эмас.

1964 йилда у армиядан захирага чиқарилди. Қишлоққа қайтгач, аввал Пешкўрғон қишлоғидаги 26-ўрта мактабда рус тили ва адабиёти фани ўқитувчиси бўлиб иш бошлади. Кейинчалик эса у қишлоқ марказидаги 22-ўрта мактабда ўқитувчи, Чортоқ туман “Меҳнат байроғи” рўзномасининг бўлим мудирини вазифаларида ишлади.

²² Холмирзаев О., шахсий архив, папка №15, “Қундалиқлар” дафтари, 50 саҳифа, 1961-64 йиллар.

Шу орада Наманган Давлат педагогика институтининг ўзбек тили ва адабиёти куллийетини ҳам тугатди. Сўнг қишлоқдаги 46-ўрта мактаб директори вазифасига ўтди.

-Мактабда ишлаш билан директор вазифасида ишлашнинг анчагина нозик томонлари бор эди,-деб хотирлайди шоир,-ростини айтиш керак мактаб қаровсиз, шу билан бирга кўпгина синф хоналари авария ҳолатида эди". Бу эса уни янада қаттиқроқ илашга ундади. Шу боисдан у ишни аввало ахил, ишчан жамоа тузишдан бошлади. Сўнг авария ҳолатидаги мактаб ўрнига янги мактаб қурдиришга ҳаракат қилди, бу йўлда у кўп изланди.

Албатта, бу борада "Ленинизм" давлат хўжалигининг директори Ҳакимжон Умрзақов, қурилиш бўлими мудири Темурхўжа Нарзуллаев, бўлим бошлиғи Турсунхон Жалаловаларнинг катта хизматлари бўлди. Кун ўтмай мактаб биноси қурилди, жиҳозланди. Ўқитувчилар сараланди, ижодий ва илмий, методик ишлар йўлга қўйилди. Барча ўқитувчиларни педагогик ўқишга жалб этилди. Жуда кўп анжуманлар, илмий ва педагогик семенарлар ўтказилиши катта натижалар борди. Халқ таълими вазири О.Аббасова, ўринбосари В. Барелниковлар ҳам мактабга ташриф буюришди. Мактаб ўқитувчиларидан ўндан ортиғи халқ таълими мукофотларини олишга эришди.

Шунингдек, мактабга Худойберди Тўхтабоев, Рауф Парфи, Шукур Ҳолмирзаев, Тохир Малик, Сафар Барноев, Рауф Толиб, Султон Жаббор, Темур Убайдулло, Анвар Ҳожи, Робиддин Исҳоқов, Жўра Раҳим, Иброҳим Мусаев ва бошқа жуда кўп ижодкорлар ташриф буюришди. Бу ёшлар ҳаёти ва ўқишида катта бурилишлар ясади.

Ҳа, инсон кўрса, ўқисагина катта ютуқларни қўлга киритиши мумкин. У бу борада катта ишларни амалга оширди. Мактабда "Иқтидор", "Фольклорист" каби тўғарақлар ташкил қилди, йигирмадан ортиқ ёшларни бу тўғарақларга бирлаштирди ва уларга адабиёт ҳамда халқ оғзаки ижодиёти сирларини мунтазам ўргатиб борди. Наманган вилоятининг Учкўрғон, Янгиқўрғон, Поп, Уйчи, Тўрақўрғон ва Фарғона, Андижон вилоятларининг турли шаҳар ва қишлоқларига халқ оғзаки ижоди наъмуналарини йиғиш мақсадида экскурсияларга олиб борди ва фанга маълум ва номаълум юзга яқин халқ дostonчилари, кўшиқчи ва эртакчиларидан жуда катта ҳажмда халқ оғзаки ижоди материалларини ёзиб олди, уларнинг кўпларини Алишер Навоий номли адабиёт музейи

ва Ҳамид Сулаймон номли қўлёзмалар институти фондига топширди. У ёзиб олган дostonлар орасида “Ҳайдар полвон”²³ “Кунларим”²⁴, “Алпомиш”²⁵, “Юсуф ва Аҳмад”²⁶, “Гўруғли”²⁷, “Райҳон араб”²⁸, “Шохдорхон”²⁹, “Юлдуз билан Кундуз”³⁰, “Ёзи билан Зебо”³¹, “Тўлаб Ботир”³², “Ойсанам”³³, “Авазинг арази”³⁴ ва бошқа юзга яқин дoston фанимиз учун мерос қилиб қолдирилди. Бу ижодкор ҳаётидаги катта ижобий ишларидан эди.

Шунингдек, шоир Оташ Холмирзаев фан арбоби, филология фанлари доктори, профессор Малик Муродов раҳбарлигида бир неча йил Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва Алишер Навоий номли адабиёт музейида илмий кузатишлар олиб борди. Шу билан бирга “Фарғона халқ дostonчилиги” (Фарғона халқ дostonчилари репертуарида “Гўруғли” туркум дostonларнинг тутган ўрни”) мавзусида илмий иш ҳам қилди. У ўрганган Чутбой бахши, Жумабой бахши, Бўри Содик ўғли, Усмон Маматқул ўғли, Ҳайдар Бойча ўғли, Раззоқ бахши Қозоқбой ўғли, Алим шоир Ниёз ўғли, Омон ва Мамасодиқ Раззоқ ўғиллари каби

²³ “Гуруғли”, айтувчи Раззоқ бахши Қозоқбой ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №263, 1975 й.

²⁴ “Кунларим”, айтувчи Раззоқ бахши Қозоқбой ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №260, 1967 й.

²⁵ “Алпомиш”, Раззоқ бахши Қозоқбой ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, № 8381, 1975 й.

²⁶ “Юсуф ва Аҳмад” айтувчи Омон Раззоқ, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №226

²⁷ “Гуруғли”, айтувчи Раззоқ бахши Қозоқбой ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №263, 1975 й.

²⁸ “Райҳон араб”, айтувчи Раззоқ бахши Қозоқбой ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №227.

²⁹ “Шохдорхон”, айтувчи Абдуазиз Абдуразақов, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №261, 1959 й.

³⁰ “Юлдуз билан Кундуз” айтувчи Раззоқ бахши Қозоқбой ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №275, 1973 й.

³¹ “Ёзи билан Зебо” айтувчи Раззоқ бахши Қозоқбой ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, № 351, 1976 й.

³² “Тўлаб ботир”, айтувчи Мамасодиқ Раззоқ ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №264, 1975 й.

³³ “Ойсанам”, айтувчи Абдуазиз бахши, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, № 6629, 1978 й.

³⁴ “Авазинг арази”, айтувчи Раззоқ бахши Қозоқбой ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №261.

Ўнлаб дostonчиларнинг асарлари асосида “Адабий мерос”, “Востоковедение”, “Ўзбек тили ва адабиёти”, “Ўзбекистон социал таъминоти” ҳамда Наманган давлат педагогика институтининг илмий мақолалари жамланган рисолаларида 40 дан ортиқ мақолалари чоп этилди. 1984-93 йилларда у республика микёсидаги Т.Н.Қори Ниёзий номли 115-мактаб – интернат директори вазифасига ўтказилди. Мактаб-интернат Боғистон қишлоғининг Занг массивида, янги ўзлаштирилган ерда ташкил этилиб, унинг қурилиш ишлари эндигина бошланган эди. Олти ой деганда бино битказилиб, 1985 йил февраль ойида иш бошланди. Кўп ўтмай республикага машҳур бўлиб кетган бу мактаб-интернат қурилиши-ю, ўқитувчилари ҳамда иқтидорли ўқувчиларига бош-қош бўлди, бир йил ўтгач, 460 ўринли ётоқхона қурилиши ҳам бошлаб юборилди.

Бу воқеаларни нега ёзаяпмиз. Сабаби, шоир нафақат шоир, у педагог, раҳбар, журналист ҳам. Шу боис ҳам унинг ҳаётида муҳим из қолдирган воқеаларни эслаш, ёдга олиш ва у қилган ишларга баҳоли қудрат баҳо бериш ҳам вазифаларимиздандир.

Ҳаёт қисқа. Аммо уни турли кўринишда ўтказиш мумкин. У қирқ йиллик педагогик ва журналистик ҳаётида жуда кўп ибратли ишларни амалга оширди. Баъзилар у қилган ишларга ҳайрат билан, баъзилар эса беписанд қарадилар. Аммо у ҳар қандай ҳолатда ҳам шоир бўлиб қолди.

Эли, юрти, қишлоғига фойда келтирди, шеър ва қиссалар ёзди, вақтли матбуотда фаол қатнашди. 1995 йилда эса шоир 55 ёшида нафақага узатилди. Сўнг Пешқўрғон қишлоқ “Нуроний” жамғармасининг раиси вазифасига ўтди. Мана бугун ҳам Пешқўрғондек катта бир қишлоқнинг мингдан ортиқ нафақахўрларига бош, шу билан бирга “Чортоқ ҳақиқати” газетаси қошидаги “Бўстон”, “Махорат мактаби” газетаси қошидаги “Иқтидор” тўғарақларида қатнашаётган 50 дан ортиқ ижодкорларга устоъ, шунингдек болаларнинг “Олтин тож” газетаси муҳаррири. Бу ўз навбатида ижодий ишларида кўмак бермоқда, иқтидорли ёшларга муррабийлик қилаётгани ва улар томонидан яхши асарлар яратаётганликларидан мамнун. Натижа эса самарали. Кейинги 20 йил ичида 20 дан ортиқ ёшлар китоблари чоп этилди. Бу ишлар унинг улкан ютуғи эди.

ОТАШ ХОЛМИРЗАЕВ – БОЛАЛАР ШОИРИ

Шоир Оташ Холмирзаев ижодини уч бўлакка бўлиб ўрганиш керак. Бу биринчиси болалар шеърляти, иккинчиси эса халқ оғзаки ижоди, учинчиси насрда қилган ишларидир. Албатта, катталар учун ёзилган шеърлари ҳам бундан мустасно эмас. Келинг, аввал унинг болалар шеърляти ҳақида гап юритайлик. У бу борада жуда катта ишлар қилган. Ўша ўқувчилик йилларидаёқ газета ва журналларда фаол қатнашди. 1957 йилда “Ленин учқуни”³⁵ газетасида унинг ўнлаб шеърлари чоп этилди. Келинг, улардан бирига назар ташлайлик.

Зобит ака шапкасин,
Жаъфар кийиб бошига.
Кўча сари чопқилар,
Бостирганча қошига.

-О-хо акам келдилар,
Ўртоқлари учрашар.
Термулишиб шапкага,
-Бу нима-деб сўрашар?

-Бу командир шапкаси,
Самолётнинг расмида.
-Самолёти ҳам борми?
-Ўша ёқда қолди-да.

Энди акам кишлоқда,
Тракторлар минмоқчи.
Шапкасини-чи менга,
Совға қилиб бермоқчи.

Шоир шеърда армия сафидан қайтган акаси ва боланинг рухий ҳолатини, унга бўлган муносабатини, ўша 1957 йилдаги армиянинг қискартиш эвазига ҳаёт кучоғига қайтган минглаб солдат ва сержант ҳамда офицерлар ҳақида ёзганлиги аниқ. Буни бугун ҳам, бугунги кун зобитига йўйса ҳам бўлади. Аслида яхши шеърнинг қудрати шундан иборат бўлмоғи керак.

³⁵ “Ленин учқуни”³⁶ рўзномаси, 66-сон, 3 бет.

Зеро, шеър минг йиллаб ўз куч ва кудратини йукотмаган холда яшамоғи зарур. Ёки шоир китобларга кирмаган, аммо архивда сақланаётган бир шеърни “Бувим ва мен”³⁶ деб атайди ва шундай сатрлар битеди.

Бувимларга Замира,
Бўлар экан набира.
-Мен-чи, сизга ким ўзи?
Дедим ўйнатиб кўзим.

Бувимлар кўз ойнагин,
Кўлга олиб боқдилар.
Пешонамдан юз ўпиб,
Жонларини қоқдилар.

-Сен ҳам менга набира,
Ҳатто Мунис, Дамира.
Аммо сенчи, қувноғи,
Ҳам тойчоғим, думбоғим.

Ойнома ва рўзномалар, дид билан тикиб қўйилган папкалардаги шеърларга назар ташлаб, шоир ижоди мавзусини нақадар ранг-баранг ва замонавий эканига тан берасан киши. Қулимизда бироз сарғайган “Ғунча”ойномаси..Унда чоп этилган “Нон”³⁷ шеърини ўқиймиз.

Бурда нонни
Увол қилманг,
Тўкманг асло увоқни.
Ҳар кун шундай,
Берар бизга
Боғча опам сабоқни.
Нондир улуг,
нондир азиз,
Ўсар бизнинг онгимиз.
Шу нон билан,
шу онг билан,

³⁶ “Бувим ва мен”, шоирлар болаларга, “Ленин учқуни”, 29 апрел 1980 й.

³⁷ “Ғунча”, Оташ Холмирзаев, “Нон” шеъри, Меб, май 7 бет.

Бундай шеърларни жуда кўплаб учратиш мумкин. Уларнинг аксарияти “Ёш гвардия”, “Камалак” ва бошқа җашриётлар томонидан чоп этилган “Юлдузча”, “Бойчечак”, “Камалак” каби тўплам ва алманахларда, Чортоқ, Янгикўрғон, Поп, Уйчи, Тўрақўрғон ва бошқа туманлар рўзномаларида, “Наманган ҳақиқати”, “Мураббий”, “Сухбатдош”, “Ҳайрат”, “Камолот” каби вилоят ҳамда республикамизнинг “Гулхан”, “Ғунча”, “Звезда Востока”, “Меҳнат”, “Саодат” каби ойномаларида чоп этилган. 1979 йилда эса шоир “Гулхан”³⁸ ойномасининг лауриати унвонига сазсвор бўлди. Зеро, ўша 1970 -80 йиллар ичида ойнома саҳифаларида юздан ортиқ шеърлари чоп этилди. Хатто болалар ҳаётидан туркум шеърлари эълон қилинди. “Гулхан” саҳифаларида эълон қилинган “БАМ этюдлари”, “Биз табиат шайдоси” каби шеърӣй туркумлар унга шуҳрат келтирди. Натижада у “Гулхан” журнали лауриати бўлди. Лауриятлар орасида эса Шукур Холмирзаев, Нурали Қобул, Тўра Норбоев каби ижодкорлар ҳам бор эди. Болалар йили муносабати билан эса ёшлар мукофоти совриндори бўлди.

Вилоят ойнома ва рўзномаларида ҳам ижодкорнинг кўпгина шеърлари чоп этилди, мақолалари эълон қилинди. Шоир Оташ Холмирзаев ҳақида Ҳабиб Саъдулла, Санобар Хасанова, Нуритдин Бобоҳўжаев, Саиджон Исоқовлар ўша кунларга мос ва хос битиклар ёздилар. Жумладан, Янгикўрғон туман маданият бўлимининг мудири бўлиб ишлаган, коросконлик журналист Саид Исоқ “Фан ва маданиятимиз юлдузлари бўлган шоир ва олимлар халқ орасидан жамоатчиликнинг меҳр-мухаббатини қозониб етишадилар. Бундай ижодкорлар туманимизда жуда кўп. Робитдин Исҳоқов, Жўра Раҳимов, Оташ Холмирзаев, Собир Тургун, Нурхон Набижонов, Муборак Самандарова, Иброҳим Мусо, Мурод Азизлар ўз шеърлари билан мухлислар ҳурматини қозонмоқдалар,-”³⁹ деб ёзганда ҳақ эди. Оташ Холмирзаев эса ҳар куни ёзарди, матбуотда фаол қатнашарди. Бу унинг катта ютуғи эди. Аслида ҳам ижодкор шундай бўлиши керак эди. Биз шоир архивларини ўрганиш жараёнида шуни сездикки, унинг туман, вилоят ва республика матбуотида ҳар куни бир мақоласи, ёки шеъри, ёки ҳикояси босилганлиги гувоҳи бўлдик. Қўлимизда болаларимизнинг “Ғунча” ойномаси, шоир ўша 1970-80-йиллар ичида ўзининг болаларбоп шеърлари билан ойномада фаол

³⁸ “Гулхан”, 12 сон 1979, 27 бет (сурати билан)

³⁹ Саид Исоқ, “Наманган ҳақиқати”, 9 октябрь, 1975, №199.

қатнашган. Мана, унинг бир шеъри. Шеър “Арғамчига қил қувват”⁴⁰ деб аталади. Шоир бу асаида болаларни меҳнатга чорлайди, уларни меҳнат орқали бахт топиш мумкин деган ғоя билан қуроллантиради.

1974 йил “Гулхан” ойномасида эса шоирнинг икки шеъри чоп этилган. Бу шеърларнинг бири “Укамга” деб аталса, иккинчиси эса “Бирлашган ўзар”⁴¹ деб аталади..

Глобусни кўтариб,
Дер укам Сафар.
-Ака ерни бош узра
Кўтарсам агар.
Сувлар тошиб кетмасми,
Дарёларидан?
Осмон тушиб кетмасми,
Бошимга бирдан ?
-Йўқ укажон, гар ерни,
Тутсанг қўлингда.
Бахту иқбол порлагай
Доим йўлингда.

Шоир бу шеъри билан ёшларни билимга, фан сирларини ўрганишга чорлайди. Албатта, бу борада янада кўп ва хўб гаплар айтиш мумкин. Йиллар давомида болаларга аталган “Мустақиллик болалари”, “Мақсудбекнинг беклиги”, “Шодивойнинг дўстлари”, “Соғинганларим”, “Фасллар беланчаги” каби ўнлаб китоблари чоп этилди. Бу китобларга кирган барча шеърлар болаларни эзгуликка чорлаши аниқ.

Шуниси ҳам борки, тўпламу газеталарда босилган барча шеърлардан келган обрў ва эътибор уни марказга чорлади. Натижада у жуда катта ижодкорлар билан танишди, бирнеча бор Республика телевидениясининг меҳмони бўлиши билан бирга Тошкент шаҳри мактабларида ўтказилган кеча ва учрашувларда ҳам актив қатнашди. Бу болалар шоири сифатида кенг омма орасида танилишига олиб келди. Уша йиллар матбуотда шоирнинг насрий асарлар битаётгани ва бу ишда катта ютуқларга эришганлиги ҳақида ҳам анчагина яхши гаплар айтилган эди. Филология фанлари номзоди, шоир Нуриддин Бобоҳўжаев ўзининг “Образ ва замонавийлик”⁴² мақоласида “очерк ва лавҳа жанрида самарали ижод қилаётган ва катта ютуқларга эришаётган

⁴⁰ “Ғунча”, №7 июль, 1979 йил, “Арғамчига қил қувват” шеър, 7 бет.

⁴¹ “Гулхан”, №9 сентябрь, 1974, “Укамга”, “Бирлашган ўзар” шеърлар, 116 бет.

⁴² Бобоҳўжаев Нуриддин, “Образ ва замонавийлик”, “Наманган ҳақиқати”, 1977 йил.

ижодкорларимиз вилоятимизда анчагина. Улар замонамизнинг улкан ишларини тўғри ва оқилона баён этмоқдалар. Айниқса, Абдуфаттоҳ Ражабов, Ҳабиб Саъдулла, Гуломжон Акбаров, Аҳмад Турсун, Файзулло Сирожиддинов, Фарход Йўлчиев, Оташ Холмирзаев, Абдурахмон Отажанов, Абдулла Жалил, Абдулла Абдугофуров сингари қалам соҳиблари анчагина макбул очерклар яратдилар,”⁴³ деб ёзганда ижодкор Оташ Холмирзаевнинг насрда ҳам яхшигина ижод қилишини таъкидлаган эди.

Кузатишларимиз ва архив материалларини ўрганиш шуни кўрсатдики, ижодкор жамламасида ўнлаб қиссалар, ҳикоялар ҳаётий лавҳалар борлиги бизни қувонтирди. Унинг архивида “Дилбар”⁴⁴, “Ер остидаги ёқут”⁴⁵, “Биринчи муаллим”⁴⁶, “Мусаффо осмон остида”⁴⁷, “Афғондан қайтган рухлар”⁴⁸, “Кафтдаги чўғ”⁴⁹, “Қиёмат”⁵⁰, “Тақдир эшиги”⁵¹ каби қиссалари ҳам ўрганишга ва ўқувчилар ҳукмига ҳавола этишга муносиб эканлигини тўла англаб етдик.

Бироқ, бу асарларнинг кўпчилиги жуда долзарб масалаларни кўтарилишига қарамай негадир чоп этилмаган. Бу ҳақда шоир шундай дейди: “Ҳаёт жуда мураккаб, айниқса, иқтидор эгалари нақадар ноёб, уларга ўз фикр-мулоҳазаларингизни етказишнинг ўзи катта иш. Асар ёзилган, аммо уни чоп эттириш ўша ўтмишда ҳам, бугун ҳам озоб. Тўғри, жуда ноёб асарлар бўлса ҳам у босилмай қолиши мумкин. Хатто, Чингиз Айтматовдек талантли ёзувчининг “Жамила” қиссаси Қирғизистон Республикасининг “Ала Тоо” ойномасида босилмаганлиги ҳақида маълумотлар бор. Асар Францияда босилгач, сўнг Москва ва Қирғизистонда чоп этишга қарор қилганлар.

Гап бунда эмас, балки асарлар ҳали қиёматга етмагандир. Чунки, адабиётимиз жаҳон миқёсига тўлалигича чиқа олмайtir. Ҳали биз кўп нарсада орқадамиз. Буни тан олмасликка иложимиз йўқ. Шунга қарамай ёзиб қўйилган асарлар, папкаларда чанг босиб ётибди, балки бир кун келиб кадрдон фарзандлар, меҳрибон дўстлар, ёки иқтидорли шогирдлар бу асарлар қадрига етар, етмаган тақдирда “шундай асарлар ёзган эканда-а,” дея хурсанд

⁴³ Холмирзаев О., “Дилбар”, қисса, шахсий архив, 10 папка, 1-100 саҳифа.

⁴⁴ Холмирзаев О., “Ер остидаги ёқут”, шахсий архив, 12 папка, 20-87 саҳифа.

⁴⁵ Холмирзаев О., “Биринчи муаллим”, шахсий архив, 13 папка, 1-76 саҳифа.

⁴⁶ Холмирзаев О., “Мусаффо осмон остида”, шахсий архив, 14 папка, 1,165 саҳифа.

⁴⁷ Холмирзаев О., “Афғондан қайтган рухлар” шахсий архив, 16 папка, 1,147 саҳифа.

⁴⁸ Холмирзаев О., “Кафтдаги чўғ”, шахсий архив, 17 папка, 1-156 саҳифа.

⁴⁹ Холмирзаев О., “Тақдир эшиги”, шахсий архив, 18 папка, 1-256 саҳифа.

⁵⁰ Холмирзаев О., “Қиёмат”, шахсий архив, 1-134 саҳифа.

бўлар. Бу борада яна кўп гаплар айтиш ва мулохаза хам қилиш мумкин. Зеро, адабиёт қонун-қоидалари, бадияти, унинг элга ва юртга фойдаси хам инобатга олинади, албатта.

Қўйингчи, унинг архивида чанг босиб ётган барча асарлар, халқ оғзаки ижодидан тортиб, ҳали босилиб улгурмаган юзлаб шеърлар ва қисса, ҳикоялар ҳеч бўлмаганда болажонларнинг катта бойлигидир.

ШОИР ТЎПЛАМЛАРИ ҲАҚИДАГИ ЎЙЛАР

Шоир Оташ Холмирзаевнинг ҳозирга қадар ўттизта китоби чоп этилган. Уларнинг аксарияти болаларга аталган шеърлардир.

... “Ростини айтишим керак, шеър битганим билан тўплам чиқаришга унча ошиқмадим. Балки, бу шеърларим тўла қиёмига етмаганидандир. Аммо, тўпламсиз шоир шоир бўлиб танилмаслигини ҳам билардим. Шу боисдан Тошкентга ҳар ойда бориб турардим. Ҳатто нашриётларда ҳам танишларим, кадрдон дўстларим бор эди. 1974 йилнинг баҳор ойларида Тошкентга бордим ва у ерда Анвар Хожи билан учрашиб қолдим. Шеърларимни кўрсатдим. “Яхши, деди у.- тўплам қилса бўлади”. Шундай қилиб тўплам тайёрладик, аввал “Юлдузча” тўпламида бир даста шеърларим босилиб чиқди, кейин “Осмондаги дарвоза” китобим чоп этилди,»- деб хотирлайди, шоир.

Кўп ўтмай республикамининг “Ёш ленинчи” рўзномасида Сафо Матчоннинг⁵¹ “Ижод давони”⁵² номли мақоласи эълон қилинди. Кейинги даврда болалр адабиётида шеърят ихлосмандларининг ҳурмат ва эътиборини қозонган Нарзулла Умаров, Музаффар Тўрабов, Оташ Холмирзаев, Қилич Шуқурий, Тошпўлат Холматов, Умида Абдуазимова каби ижодкорлар кириб келмоқдаки, улар давр талаби, ҳаёт тақозоси билан болалар адабиёти олдидаги актуал масалаларни ёритмоқдалар. Шулардан бири Оташ Холмирзаев бўлиб, унинг “Осмондаги дарвоза”⁵² тўплами, болаларимиз қалбига йўл топа олади деган умиддаман,» деб ёзган эди Сафо Матчон. Бу унинг илк тўплами эди. Аммо шоир бу билан тўхтаб қолмади, ижод қилди, ўқиди, ўрганди ва тўпламлар чиқаришга ҳаракат қилди. Зеро, ҳар қандай замонда “сендан ҳаракат, мендан баракат”, деган нақлга амал қилиш керак, деган ғоя уни тинч ўтиришга қуймасди. Кўп ўтмай “Бизнинг карвон” номли тўплами чоп этилди. Бу тўпламдаги шеърлар ҳам болаларга аталган бўлиб, китобга кенг жамоатчилик, олимлар ўзларининг илиқ фикрларини билдирдилар. Тўғри, айрим ҳолларда шоир шеъриятида соддалик бордай. Аммо бу соддалик болалар адабиётининг муҳим томони эканлигини англаб етиш лозим. Шоир ўша тўпламга кирган битта шеърда давр

⁵¹ Матчон Сафо, “Ижод давони”, “Ёш ленинчи”, 16 апрель, 1975 йил.

⁵² Холмирзаев Оташ, “Бизнинг карвон”, “Ёш гвардия” нашриёти, Тошкент-1978 й.

ёшларининг кувноқлиги, бахтиёрлигини кўрсатмоқчи бўлди. Бу шеърнинг номи ҳам “Ўйин”⁵⁴ деб аталади. Мана ўша шеър.

Сотим чалар ногора,
Доирада Нигора.
“Андижон полка”сига
Ўйинга тушар Сора.
Така-тум, тарам-тарам,
Давра олиб кўрамиз.
Ўйин чиқса авжига
Гаштини ҳам сурамиз.
Чапак чалдик барчамиз,
Ўйнамаган қолмади.
Дўстимиз Сотимни-чи,
Кўли асло толмади.
Бизлар жуда бахтлимиз,
Хушвақт ўтар вақтимиз.
Она юртни севмоқлик
Бизнинг мангу аҳдимиз

Кейинчалик унинг суратли “Момоқаймоқ” тўплами ҳам чоп этилди. Албатта, болалар учун суратли китоблар чоп этиш анча мушкул. Бу ерда шоир, рассом, муҳаррир ва яна кимларнингдир саъй-ҳаракатлари керак. Шунга қарамай шоир бир неча бор Тошкентга қатнади, китобни чоп этиш йўлида уринди ва натижага эришди. Ўнтагина шеърдан иборат бўлган бу китоб тез орада мухлисларини топди. Тўплагга кирган “Дўстлик”, “Баҳор” ва бошқа бир неча шеърлари бастакор Аваз Мансуров томонидан кўшиқ қилинди. Республика телевидениеси таклифига кўра эса бастакор Шермат Ёрматов томонидан куй басталанди ва у раҳбарлик қилаётган болалар хорида ижро этилди. Ўша йили телевидение оркали эшиттирилди. Бу орада шоир Тошкентга боради ва “Гулхан” ойнамасининг бўлим мудири Темур Убайдулло билан “Болалар ва ўсмирлар” муҳарририяти кўрсатувига қатнашади. Телевидениядаги бу чиқишлар ва шоирлар Пўлат Мўмин, Сафар Барноев, Руф Толиб, Султон Жабборовлар билан Тошкент мактабларида ўтказилган учрашувлар унинг ижодига ижобий таъсир кўрсатди. 1980-90-йиллар шоир асосан болалар учун шеър ёзди. “Юлдузча”, “Бойчечак” каби тўплам-

ларда ўнлаб шеърларини чоп этилди. Ойнома ва рўзномаларда фаол қатнашиб, ўша йилларда 30 дан ортиқ Фарғона халқ дostonчилигига оид илмий мақолалари ҳам эълон қилди.

1990-95 йиллар ичида эса унинг “Пешқўрғон олмаси”, “Мактаб-менинг ҳаётим”, “Адабиёт дарсларида халқ оғзаки ижоди”, “Довон” номли қиссаси, “Сени доим кутаман баҳор” номли шеърый китоби (лотин алифбосида), 1998 йилда шоир Робитдин Исҳоқов билан ҳамкорликда “Мустақиллик болалари” каби шеърый ҳамда “Пешқўрғон мадҳи” номли қишлоқ тарихига оид китоби чоп этилди.

Шоир шу йили Пешқўрғон ва пешқўрғонликлар ҳақида “Ҳамқишлоқлар” номли очерк ва лавҳалар китобини ҳам чоп эттирди. Бу китоб шуниси билан характерлики, шоир-ёзувчи ўзи туғилиб ўсган она қишлоғининг мард, жасоратли кишилари ҳақида дилдан ёзади. Бу унинг ҳамюртлари ҳаёти ва уларнинг катта меҳнатига берган фарзандлик қарашлари ҳамда баҳоси эди.

Шоир шу йиллари поромонлик шоирлар Робиддин Исҳоқов ва Мурод Тиллоларнинг “Ҳайқирик”⁵³ ва “Ўнғор кўшиқлари”⁵⁴ китобларига муҳаррирлик ҳам қилди. Бу унинг муҳаррир сифатида қилган илк ишлари бўлишига қарамай китобхонлар томонидан илик кутиб олинди ва яхши баҳо берилди. Ҳозиргача у йигирмадан ортиқ ёш шоирлар китобига муҳар-рирлик қилди. Улардан Дилдора Исмоилова, Турсуной Ортиқова, Мархабо Қосимхўжаева, Навбахор Ҳайдарова, Расул Бек, Дилноза Абдуганиева, Раҳмонберди Нарзуллаев, Азиза Неъматова, Шукур Жаббор, Зулфия мукофоти совриндори Ҳулкарой Сулаймонова, “Келажак овози” кўрик-танлови совриндори Хуршида Нишанова, Зулфия номли Давлат мукофоти Республика босқичи қатнашчиси Феруза Мурадова, “Янги авлод” кўрик-танлови совриндорлари Садоқат Одилова, Юлдуз Усмонова, ижодкор-тадбиркор кўрик-танлови соҳиби Саида Сидиқова, Азиза Дадамирзаева каби ўнлаб ёшларни кўрсатиш мумкин. Буларнинг бари шоир ва ёзувчи Оташ Холмирзаевнинг кенг қамровли ижодкор эканидан далолатдир. Зеро, шоир чекка бир қишлоқда яшаб, адабий муҳит ва шароит танқислигига қарамай, ўнлаб китоблар чоп эттирган ва папкаларда ҳали чоп этилиши кутилаётган асарлари анчагина эканлиги бизни қувонтирди. Биз ушбу изланишимизда унинг ижоди қайси

53 Исҳоқов Робиддин, “Ҳайқирик” шеърлар, “Наманган” нашриёти, 1997 йил.

54 Мурод Тилло, “Ўнғор кўшиқлари” “Наманган” нашриёти, 1995 йил.

йўналишда борган, қандай мавзуларда ёзган ва ижод қилган, қайси мавзу унинг асосий ижодини белгилаган каби саволларга ҳам жавоб изладик.

Шоирнинг илк китоби юқорида қайд этганимиздек, “Осмондаги дарвоза” деб аталиб, у кичик ва ўрта ёшдаги болаларга аталган. Мавзу болалар ҳаёти, уларнинг Ватанга, она қишлоғига ва буюк алломаларга бўлган муносабатидан иборатдир. Ундаги “Кичик уста”, “Орзу”, “Ошпаз”, “Солдат бўлгим келади”, шеърлари асосан ёшларни меҳнатга, уни севишга чорлайди. Шоир “Уста” шеърида:

Бизнинг ёш уста
Ҳар ишга қодир.
Меҳнатни севган,
Бўлар баҳодир,

дея хулоса қилади. Демак, меҳнат ҳар қандай шароитда шон-шараф иши эканлигини ўқтиради. Ёки шоир “Ошпаз” шеърида шундай сатрларни битади.

Менинг акам катта ошпаз,
Оқ қалпоғи бошида.
Эғнида оқ халати-ю,
Шогирдлари қошида.

У пиширган овқатлардан,
Еган оғиз ёғ бўлар.
Доим уни мақташганда,
Менинг кўнглим чоғ бўлар.

Шоир ҳақ. Ҳар қандай инсон ҳунар ўрганиши ва ана шу ҳунари билан юртига ҳалол хизмат қилмоғи керак. Бу шоирнинг ҳикмати. У барчани ҳунар ўрганишга ва шу ҳунар орқали обрў ва эътибор топиши мумкин эканлигини ўқдирад экан, бу ҳаёт фалсафаси эканлигига тан бермай иложимиз йўқ.

Тўпلامда дўстлик, одамийлик, ахлоқ ва одобга бағишланган шеърлар ҳам анчагина. Зеро, болалар адабиёти, бола тилидан ҳаётимизда учраган айрим камчиликларни ҳам айтиши ва шу орқали таълим- тарбияга ўз ҳиссасини қўшиши табиий.

Бу борада унинг “Бешни бешга қўшолмай”, “Ўқув қуроллари мажлиси” каби шеърлар болани билим олишга ҳамда ўқув қуролларини яхши сақлашга ундовчи асарлар бўлиб, бу асарларда кўтарилган масалалар ўша даврнинг муҳим мавзуларидан эди.

Бешни бешга қўшолмай,
Саттор тишлар бармогин.
Айтгин неча бўлар деб,
Туртиб қўяр ўртогин.

Ушбу сатрларданок шоир Саттор каби болаларнинг билимсизлигидан кулади. Уларни барча фан қатори ҳисоб дарсидан ҳам билимдон бўлишга чорлайди. Ёки, юқорида айтиб ўтганимиздек, “Ўқув қуроллари мажлиси” шеърисида шундай сатрлар бор:

Барча синф қуроли,
Бир синфга бўлди жам.
Раислик қилди китоб,-
Сўз сумкага дер шу дам,
Сумка бир оз эгилиб,
Минбар сари олди йул,
Адҳам деган боладан,
Сўз бошлади жуда мўл.

Шоир шу билан тўхтамайди. У Адҳам каби болаларнинг ўқув қуролларини ёмон тутаётгани, улар лой, чангга беланиб кетгани ва охир оқибатда тез кунда тугаб битаётганлиги ҳақида қўйиниб гапиради. Айни, китоб, дафтар, ручка ҳамда резинкалар нолиши қалбга бориб етади. Шоир шеър охирида ўз хулосасини шундай ифодалайди.

Қани Адҳам кабилар,
Мактабларда бўлса оз.
Ўқув қурол кўп яшаб,
Бўлар эди жуда соз.

Шу мажлисда қатнашиб,
Хулоса қилиб қайтдим.
Ўқув қурол мажлисин,
Шеър қилиб сизга айтдим.

Ушбу тўплам ҳақида сўз айтган олим Сафо Матчон: “Тўпламга кирган асарлар ўз ғоявий мазмуни ва тасвир услуби билан жажжи китобхон тасаввурини бойитади, ҳиссиётига таъсир этади Хулоса қилиб айтганда “Осмондаги дарвоза” болалар учун шубҳасиз яхши тухфа бўлди”,⁵⁵ - деб ёзганда ҳақ эди. Биз ҳам олим

⁵⁵ Сафо Матчон “Ўша мақола”.

фикрларига қўшилган ҳолда бу тўплам шоирнинг илк китоби бўлишига қарамай, яхшигина ютуғи деб айта оламиз.

Тўғри, шоир шеърларида ҳали меъёрига етмаган мисралар ҳам бор. Бирок бу унинг ижод йўлига тўсик бўлмайди. Зеро, ҳар қандай ижодкор ҳаётида илк тўплamlари жузъий камчиликлардан холи бўлмаган.

“Поэзия,- деб ёзганди олим Очил Тогаев “Ижод ва идрок”⁵⁶ китобида,-қалбга яқин ғоят нозик ҳамда қудратли кучдир. Нозиклик ва қудратлилик-бир-бирига зиддиятли бу икки тушунчани айна бир вақтда ўзида мужассамлаштирган поэзиянинг сеҳрли кучи улкан ижтимоий мазмунни юксак нафосат ва назокат билан жозибали ифодалашдир. Хўш, болалар адабиётидачи? Бу борада шуни айтишимиз керакки, болалар учун яратилаётган барча асарлар қалбга яқин, ғоят нозик ҳамда қудратли куч бўлиши билан бирга, бола тилидан содда ва равон терзда айтиладиган катта қўшиқдир”.

Шу нуқтаи назардан қараганда Қудрат Ҳикмат, Зафар Диёр каби болалар шоирлари катталар шеърляти каби бола дили ва тилидаги гапларни ёзиши ва улар дилига етказа олиш борасида ибрат намуналарини кўрсатган эдилар.

Шу билан бирга юқорида зикр этилганидек поэзия сеҳри билан бола дилини қуроллантира олишдек катта қобилият керак эди. Албатта, бу борада шоир Оташ Холмирзаев ҳам ўз тенгқурлари Йўлдош Сулаймон, Турсунбой Адашбоев, Анвар Обиджон, Сафар Барноев, Султон Жаббор, Рауф Толиб, Абдурахмон Акбар ва бошқа ижодкорлар сингари болалар адабиёти сарчашмаларига чуқур шўнғиб боради. Бу унинг 1978 йилда чоп этилган “Бизнинг қарвон”⁵⁷ тўпламида яққол кўзга ташланди. Унинг бу тўпламга кирган шеърлари ҳам ҳар галгидек она-Ватан, юрт тарихи, ахлоқ ва одоб, меҳнат, болаларнинг бахтли ҳаёти, дидактик қарашлар акс этиб, ўша давр болалар ҳаётини чуқур шеърй таҳлил этади. Тўплам “Она юрт авлодимиз” шеъри

⁵⁶ Очил Тогаев “Ижод ва идрок”, адабий-танқидий мақолалар китоби, Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1982 95-бет.

⁵⁷ Холмирзаев О., “Бизнинг қарвон”, шеърлар, муҳаррир Сафар Барноев, “Ёш гвардия” нашриёти, Тошкент 1978 й.

билан бошланади. Шоир бу асарида бепоён юртимизда юздан ортиқ миллат ва элат болалари иноқ ва қувноқ яшаётганликларини тараннум этади.

Биз ўртоқмиз,
Биз иноқмиз,
Биз ўн бешта боламиз.
Кўришмасак бир кун агар,
Соғинишиб қоламиз.

Шоир ҳақ. Дунё битта, халқлар кўп. Улар иноқ ва шодмон яшасаларгина катта ютуқларни кулга киритишлари мумкин. Бугун Афғонистон, Чеченистон ва бошқа худудларда уриш кетаётган ва беайб болалар ҳалок булаётган бу кунларда барча-барчани тинчлик ва тотувликка чорлаш нақадар зарур. Демак, бу шеърлар бугун ҳам ўз кучини йўқотмаган ва ҳамма иноқ ва дўст бўлиб яшамоғи зарур.

“Замон-деб ёзади олим Озод Шарофиддинов ўзининг “Истеъдод жилолари”⁵⁸ китобида, адабиёт зиммасига умумий вазифалар юклайди. Ҳар қайси шоир ва ёзувчи бу вазифаларни ўз иқтидорига кўра белгилаб олади”. Олим ҳақ. Шоир Оташ Холмирзаев ҳам замон шоири. У ўз замонасининг бонгига кулоқ тутади, унинг кундалик жараёнига ҳамоҳанг шеърлар битади.

Шоирга шу нуқтаи назардан келиб чиқиб, баҳо берадиган бўлсак, унинг ўша даврда ёзган шеърларида замонасозлик ҳам ўрин олган эди. Шунга қарамай аксарият шаеърларида у юрт мадҳига, ахлоқ ва одобга, тарихимизга эътибор беради. У ўзининг кўпгина шеърларини юрт фаровонлиги ва халқнинг кўтаринки руҳи, бунёдкорлигига бағишлайди. Халқ бахти ва фаровонлиги йўлида қилинган ҳар қандай самарали меҳнат илиқ сатрларда қуйланади.

“Шоир,-деб ёзади олим Иброҳим Ҳаққул “Камол эт касбим” рисоласида,-халқ назаридаги одам. Унинг кўпчилик билан учрашуви ҳам, эл олдида шеър ўқиши ҳам, ҳар томонлама синов,” Дарҳақиқат рост, Оташ Холмирзаев ҳам бу йиллар давомида жуда кўп марта Тошкентга борди, ёзувчи Худойберди Тўхтабоев, Тоҳир Малик, Шукур Холмирзаев, Ҳабиб Саъдулла, Тоҳир Қаххор,

⁵⁸ Озод Шарофиддинов, “Истеъдод жилолари”, Гафур Фулом нашриёти, -Тошкент-1978, 22-бет.

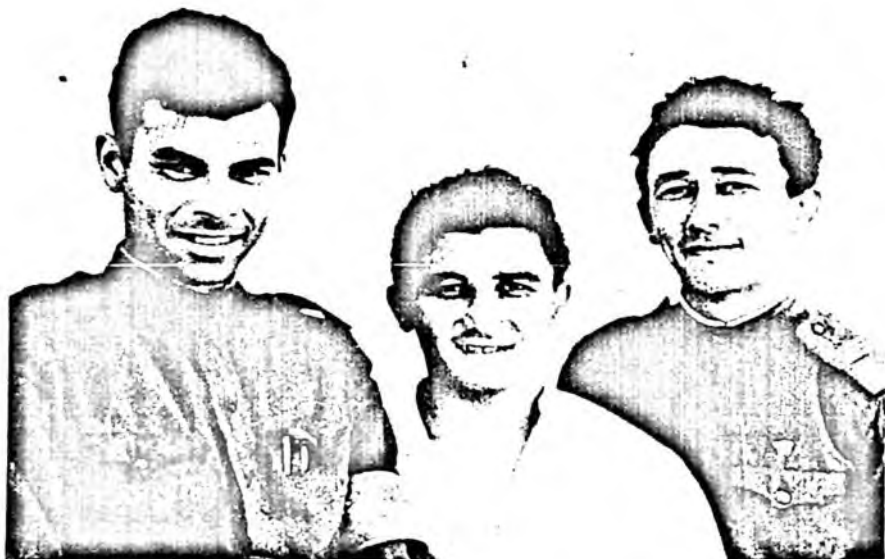
Ўзбекистон халқ ёзувчиси
Шукур Холмирзаев билан

Ўзбекистон халқ ёзувчиси
Тохир Малик билан

Ижодкорлар (чапдан) Қурбонали Тўлабоев, Мусо Акмал, Рустам Уммат,
Боқий Мирзо, Оташ Холмирзаев, Исоқжон Нишонов, Темур Бек, Иброҳим
Маҳкамлар

Курулдошлар билан

Набирам Жасур Сатимов билан

Оилам ва набираларим

Набиралар ва аёлим Муборакхон билан

Набираларим Азизбек ва
Мираббослар билан

Достончи Раззоқ баҳши ва унинг
ўғиллари

Болалар шоири Турсунбой Адашбоев, олим Бахтиёр Исхоков ва ўғлим
Бахтиёр Отамирзаевлар даврасида

Шоирлар Робиддин Исхок, Қозокжон Махмуд, Қаноат Меҳмонлар билан

Ижодкорлар Рустам Умнат ва
Темурбеклар билан.

Шоҳимардонда

Шоир 115-мактаб-интернатда ўтказилган ижодий кечада

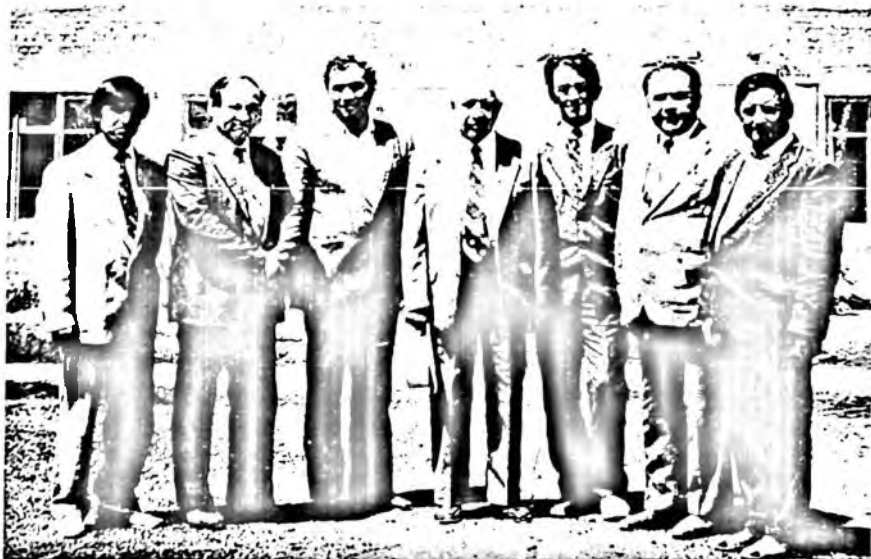
Ижодкор шоирлар Темур Убайдулло, Бузрук Соттий, Қодир Малик ва дўстлари даврасида

Самарқанд саёҳатида ўқувчилар ва халқ артистлари Толиб Каримов ва
Эркин Комиловлар билан

Чортоқ туманидаги 25-ўрта мактаб ўқувчилари
шоир Темур Убайдулла ва Оташ Холмирзаевлар билан

Олимлар Алихон Ҳалилбеков, Махмуджон Маъмуров, журналист
Махаммаджон Тождидинов, иждокор ўқитувчилар Абдугофур Ҳамдамов ва
Қурбонали Тўлабоевлар билан

Баликли кўл. Шоир Ҳамрокул (чапдан) Аскар, иждокорлар Ўрмон Мўмин,
Темурбек, Тўра Мирза ва Оташ Холмирзаевлар

Хожиакбар Шайхов, Нормурод Нарзуллаев, Тўлқин Илхомов, Собит Ғофуров, Маҳмуд Муродов, Хуршид Даврон, Наримон Орифжонов, Темур Убайдулло, Анвар Ҳожи, Султон Жаббор, Эркин Қамбар каби ўнлаб шоир ва ёзувчилар билан мулоқатда бўлди ва улар билан бирга Тошкент шаҳридаги мактаблар, олий ўқув юртларида учрашувларда қатнашди. Болалар шоири Пўлат Мўмин, Сафар Барноевлар иштирокида бўлган учрашувларда шеърлар ўқиди, республика телевидениесининг “Ёшлар ва болалар” кўрсатувларида чиқишлар қилди.

Айниқса, республика иқтидорли ўқувчилари билан биргаликда қилган чиқишлари ҳамқишлоқлари қалбида чуқур из қолдирди.

Бу эшиттиришда ўзи раҳбарлик қилаётган 25-ўрта мактаб ўқувчиси Илхом Ахроров ҳам иштирок этди. У ўзининг шеърий машқларини ўқиганда қувонди, уларга оқ йўл тилади.

Бу албатта, шоир ижодида ижобий ўзгаришлар ясади. Шеърдан-шеърга юксалди. Шоир бир шеърида шундай ёзади:

Куёш бўлиб ширмон нон,
“Тандир” узра тин олди.
Ҳатто оқшом шафағи,
Нури кетиб жим қолди.

Ўғлим Анвар талпинар,
-Дада, уни олиб бер
Жон дадажон, дўппимга,
Иссиқ бўлса солиб бер.

Шу пайт куёш ҳам аста,
Қир ортига йўқолди.
Ўғлим бўлса ҳайрон дер:
Кулча нонни ким олди?

Шеърда болаларимизнинг содда интилишлари, уй-фикрлари тараннум этилган. Албатта, куёш бу нон каби азиз. Бироқ, бола дилида у ҳақиқий нон. Уни дадасига олиб беришни илтимос қилади. Аммо, куёш ўз ўқи атрофида айланади. Бунга бола тўла англаб етмагандай. Йўқ, англаган, аммо унинг ўйларида бу нон-куёш чиройли ҳамда гўзал. Унга интилиш бор. Ана шу нарса

шоирни уйлантиради, ёшларни билиш ва билим олишга ундаш иштиёки ётади.

Унинг шеърларида айниқса, меҳнат мавзуси катта ўрин олган. Унинг “Арғамчига қил мадор”, “Гулзорим”, “Ёрдамчи”, “Бирлашган ўзар”, “Яйлов”, “Пиёз”, “Сабзи”, “Бедазор”, “Кўзичок-пойпоқ” каби шеърлари ана шу мавзудади.

Унда шоир болаларга меҳнат бахт калити эканлиги ва шу бахтни топиш учун тинмай меҳнат қилиш кераклигини уқтиради. Унинг “Бедазор” шеърида шундай сатрлар мавжуд.

Боғчамизга сепдим беда,
Кўм-кўк бўлди, хушбуй жуда.
Кўзичогим яйраб еди,
Чигирткалар сайраб деди:
-Оҳ-оҳ беда,
Воҳ -воҳ беда.

Шеър бир қарашда жуда содда. Аммо унда болани беда сепиши орқали меҳнатга, табиатни асрашга ва гўзалликка ундайди. Гўзаллик эса инсониятни, кўйингчи дунёни асраши ўқувчига уқтирилади. Бундай шеърлар китобда жуда кўп.

Шоир Оташ Холмирзаевнинг навбатдаги китоблардан бири бу “Адабиёт дарсларида халқ оғзаки ижоди”⁵⁹ деб аталади. Албатта, биз юкорида зикр этганимиздек, шоир нафақат шоир, у фольклорист ҳам. У ёшлигиданоқ халқ оғзаки ижоди материалларини тўплаш иши билан шуғулланган. Шу билан бирга мактабларда рус, ўзбек тили ва адабиёти фанидан дарс берди. Бу уни методик ҳамда халқ оғзаки ижоди бўйича ўнлаб мақолалар, рисоалар чиқаришга ундарди. У биргина 1970-80 йиллар давомида икки марта республика, тўрт марта вилоят ва ундан ортиқ туман педагогик ўқишларида, йил ўқитувчиси кўрик-танловларида иштирок этди, ижодкор ўқитувчи сифатида қадр топди.

Шоир архивини кўриш жарёнида шунга амин бўлдикки, ўша йилларда айниқса, туман рўзномаси “Меҳнат байроги” саҳифаларида эликдан ортиқ ҳам методик, ҳам илмий мақолалари чоп этилган. Шунингдек, бундай мақолалар “Ўзбек тили ва адабиёти”, “Адабий мерос” ҳамда Ҳамид Сулаймон номли Кўлёмалар институти ахборотномаларида ҳам чоп этилди. Уларда кўтарилган ва қаламга олинган мавзу битта, у ҳам бўлса, халқ оғзаки ижодидек катта бойлигимизни ўқувчилар онгига сингдиришдан иборатдир. Рисолага филология фанлари доктори, тилшунос олим

⁵⁹ Холмирзаев О. “Адабиёт дарсларида халқ оғзаки ижоди”, Наманган - 1991 йил

Бойқўзи Турдалиев, доцент Тожибой Ғозибоев ва Деҳқонбой Қозоқовлар тақриз ёзганлар.

Рисола кириш, дарсга тайёргарлик, халқ оғзаки ижоди жанрлари, ҳамда “Чамбил қамали” дostonини ўтиш жараёнлари мисоллар асосида кўрсатилган. Шунингдек, рисолада кейинги ўн йилликлар даври методикаси тўла ва атрофлича ёритилган. Бундан кўриниб турибдики, шоир нафақат шоир, у адабиётшунос олим, халқ оғзаки ижодиётининг толмас тарғиботчиси ҳамдир.”⁶⁰

Кейинчалик унинг “Мақтаб-менинг ҳаётим”⁶¹ номли илмий-педагогик рисоласини ҳам чоп этирди. Асарни тўла тақриз қилган ва унга сўз боши ёзган олимлар ва журналистлар Маҳмуджон Маъмуров, Темур Бек, Муҳаммад Валилар - ”асар шоир Оташ Холмирзаевнинг ўттиз йиллик хизматлари ҳақида,”⁶² деб ёзганларида юз фоиз ҳақ эдилар. Китоб шоир ва педагогнинг мактаб ҳақидаги ўй-фикрлари асосида бошланади. “ахир биз ўқиган, биз таълим-тарбия олган ўша йиллар аллақачон тарихга айланган. 1957 йилда қишлоқдаги 17-ўрта мактабни тугатиб, Фарғона Давлат муаллимлар олийгоҳининг рус тили ва адабиёти куллиётига ўқишга кирдим”⁶³, деб ёзади муаллиф.

Хўш, кейин нима бўлди.? Асар ана шу саволга жавоб беради ва ундаги “Сенга интиламан”, “Ўқитувчи қасамёди”, “Таянч нуқта”, “Ҳикматлар сандиги, ёки “Ҳаёт сабоғи”, “Ўқитувчига юз маслаҳат”, “Тарбия ҳақида болаларга юз насихат”, “Тарбиявий шеърлар” каби бўлимлар бизни ахлоқ ва одоб тарбиясининг муҳим ороллари сари етаклайди, ўқиган ҳикматларингиз тўртликлар ва танқидий шеърлардан ором оласиз.

Тарбия ҳақида болаларга берилган юз насихатнинг бари тўртликлардан иборат. Бу асарлар асосан Хайёмона тарбиявий сўз айтиш йўлига қурилган. Келинг, шу ерда ана шу рисолага кирган тарбиявий тўртликлардан мисоллар келтирайлик.

Киморбоз боладан,
азоб қоладур.
Бор молин совурса,
Ота ёнадур.....

Бу фалак ким билар феъли бошқача,
Тебратар дала-ю, тоғу тошгача.

⁶⁰ Маллаев Н.М. “Ўзбек адабиёти тарихи”, 200-бет Тошкент, 1972 йил.

⁶¹ Холмирзаев О. “Мақтаб-менинг ҳаётим”, илмий-педагогик рисола, Наманган-1992йил.

⁶² Уша асар, 3-5 бетлар.

⁶³ Уша асар, 6 бет

Умрингни ўтказма, бехуда, бекор,
Комига олади қари, ёшгача.

Коинот сиридан огоҳ бўл банда,
Қўлингга қарату қил уни жанда.
Ҳолва деб оғизни чўчитиб бўлмас,
Билимга мукка туш, қилмагин канда.

Лойдан уй қурасан, эй, осий банда,
Билмайсан, бу лойга қоришган инсон.
Ўлмаклик ҳаммага отадан мерос,
Бир куни лоймисол қоласан инон.

Шоирнинг бу рисоласи шоир ҳаётининг 35 йилик якуни, педагог сифатидаги қарашлари. Китобга кирган юз ҳикмат ҳам анчагина мукамал, ўрганса ва ўқиса арзигулик гаплар бор. Тарбиявий шеърлар бўлимига кирган асарлар ҳам анчагина маъқул шеърлар. Ундаги “Халқ оҳангида”, “Сенга айтганларим”, “Ғийбатчиларга”, “Шалоқлар”, “Яхшилар омон яшанг”, “Пешқўрғонлик Норхўроз”, “Биз яратган замондан” каби шеърлар тарбиявий аҳамияти билан жуда муҳим.

Шоир ижодида муҳим ўрин эгаллаган китоблардан яна бири “Пешқўрғон олмаси”⁶⁴ шеърлар тўпламидир. Бу асарлар тўлалигича болаларга аталган шеърлар бўлиб, бу тўпламни дунёга келишига Мирзо Бобур номли давлат хўжалиги раиси Исоқжон Исмоилов, филология фанлари номзоди Маҳмуджон Маъмуров, фан номзоди, шоир Жўра Раҳимларнинг катта ҳиссаслари бор. Беш босма табоқдан ташкил топган бу китобга юздан ортиқ шеърлар киритилган.

Шеърларни мавзулари бўйича таҳлил қиладиган бўлсак, асосий мавзу она қишлоқ, унинг меҳнаткаш кишилари, юрт шон-шарафи учун курашаётган қаҳрамонлардир. Шоир нигоҳидан ҳатто қишлоқ марказидан оқиб ўтаётган зилол сувли Қорасув, Кашанак ариқлари, ажойиб оромгоҳ Баликликўл, Пешқўрғоннинг ранго-ранг олмалари, кирлари-ю, сабзавоткор дехқонлари ҳам четда қолмаган.

⁶⁴ Холмирзаев О. «Пешқўрғон олмаси», шеър, эртак ва дoston, сўз боши Жўра Раҳимники, муҳаррир Собир Турғунов, тақризчи Маҳмуджон Маъмуров.

Китобга кирган шеърлар орасида табиат ва табиатнинг бир бўлаги бўлган қушлар тараннум этилган. Зеро, қуш табиат инъоми. У ҳаётимиз кўрки. Уларсиз бу, ҳаётнинг кизиғи ҳам йўқолади. Шу нуқтаи назардан биз доимо ёшларимизга қушларни асраш, ардоқлаш, керак бўлса кўпайтириш чораларини ўргатиб боришимиз даркор. Давлатимиз томонидан ташкил этилган жуда кўп кўриқхоналар ҳам табиат жонзотларини кўпайтириш йўлида хизмат қилади.

Шоир эса ана шу табиат шайдоси сифатида қушлар жонкуяри, керак бўлса улар тилидан сўзлайди. Болаларни қушларни севишга ундайди ҳам

Тўрқовоқда бедана,
Басма-басга сайрайди,
Бобом белин дол тутиб,
Ёш боладек яйрайди.

-Қалай, дея тамшаниб,
Атрофига боқади.
Беданага шу онда,
Минг бир жонин қоқади.

Мен ҳам оғзим очилиб,
Беданага боқибман.
Бобом суяр, эркалар,
Беданадек ёқибман.⁶⁹

Шоирнинг “Каклик”, “Читтак”, “Бургут”, “Қарқунок”, “Булбул”, “Попишак”, “Турналар”, “Лайлак”, “Қалдиргоч” каби ўнлаб шеърлари бевосита қушларга бағишлангандир. ⁶⁵Бу яхшими, ёмонми? Албатта, яхши. Зеро, болада қушларга бўлган муҳаббатни уйғотиш шоирларнинг асосий вазифаларидандир. Зеро, болалар ҳаёти ҳам қушлар мисоли кувноқ ва шаддоддир.

Бугина эмас, китобда ёшларимизнинг кувноқ ҳаёти, уй-фикрлари, келажакка бўлган ишончи ҳам кувноқ, болаларбоп сатрларда ифода этилган. Ёки табиат манзаралари, она-юрт гўзаллиги мавзуларига ҳам кенг ўрин берилган. Шоир бир шеърда юрт гўзаллигига шундай таъриф беради:

Тоғлар томон йўл олсам,
Қамашади кўзларим.

⁶⁵ Холмирзаев О. “Пешкўргон олмаси”, Чортоқ -1992. 25-27 бетлар

Пар тўшакдай майсалар,
Ел силайди юзларим.

Кенг майдонда кўш ўтов,
Боғлиқ турар от-улов.
Тош ўчоқда қайнар чой,
Қозонда пишар палов.

Зайнаб хола гўшт кесиб,
Тайёрлайди кулчатой.
Қиргогига тўш уриб,
Ўйнаб оқар пастда сой.

Шеър шундай давом этиб, охир-оқибат, гўзал яйлов қирғиз ва ўзбек халқларининг катта бойлиги, дўстлигимиз куйланади.

Ўтин ёриб ўчоқда,
Нор пиширар кабобни.
Қирғиз чермак черганда,
Ўзбек чалар рубобни ⁶⁶

Ёки шоир яна бир шеърида куёш ҳақида жажжи болажоннинг катта фикрларини топади. “Қишда куёш кўринмас” шеърида у шундай сатрлар битади:

- Қаёққа кетди куёш,-
Дейди хайрон Бойдеда.
Ё беркиниб олдим,
Айтинг дейди, хой деда!

-Чарчаганда таътилга,
Чиқар ҳар киш куёш ҳам.
Ёзда иссиқ берай деб,
Африкада олар дам.

Оддий шеър, аммо унинг фикрлар мажмуасида қандайдир жавоб топишга, бола қалбини ризо қилувчи фикр уйғотишга уринишлар бор. Бу шоирнинг китобдаги асосий мавзулари эмас, ундаги асосий мавзу бу тарбия масаласидир. Зеро, инсонга дунёвий, ҳаётий ва диний тарбия бермай туриб, камолот

⁶⁶ Холмирзаев О. “Пешқўргон олмаси”, 38-бет.

чўққисига олиб чиқиб бўлмайди. Бу фалсафа. Бу борада у “Раҳмончи-тўполончи”, “Хув бола-қув бола”, “Бизнинг Омон” каби асарларида ана шу масала- тарбия масаласи асос қилиб олинган.

Тўғри тўпламга кирган барча шеър ва эртаклар ҳам бир меъёрда эмас. Уларнинг кўпларида ҳали пишиб етилмаган сатрлар, такрор, оч қофиялар бисёр. Бироқ шунга қарамай шоир ижодида бу тўплам катта ютуқ. У ўзбек болалар шеърлятида ўз ўрни ва мавқеига эга.

Бу унинг “Кичик чўпон”, “Бузоқчам”, “Полизда”, “Озода киз озода”, “Қовун сайли” каби уйноқи ҳамда қувноқ шеърларида ҳам баралла кўринди. У энди шеърлятнинг барча сир-асрорларини билган ҳамда болаларбоп яхши шеърлар битаётган шоирга айланди. Шоир ўзининг “Кичик чўпон” шеърлида қуйидаги мисраларни тузади:

Дилшод кирди беш ёшга,
Аммо қўлда гаврони.
Пода ҳайдар яйловга,
Дилида йўқ армони.

Ўт-ўланлар тиззада,
Минган кичик новдани.
Бошида оқ қалпоғи,
Суяр шундай лаҳзани.

Маърашарди қўй-қўзи,
Ёш чўпонни кўрганда.
Кўринмайди ўзи ҳам,
Ўт ичида юрганда.

-Курей, курей деса у,
Чопиб келар қўзилар.
Ликкиллатар думларин,
Бўри мисол тозилар.

Бизнинг кичик чўпоннинг,
Овулида донғи бор.
Ҳар тонг ҳайдар подани,
Ўз ишидан бахтиёр.⁶⁷

Тўплам ҳақида хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, Оташ Ҳолмирзаев болалар шоири сифатида бу тўплами билан озми-

⁶⁷ Ҳолмирзаев О., “Пешкўрган олмаси”, Чортоқ-1991 й.

кўпми ютукка эришди ва болалар адабиётида ўз ўрнини топди. Шу китобга кирган “Раҳмат болам” шеъри эса бошланғич синф дарслигига киритилди.

Болалар ҳаётдан олиб ёзилган яна бир тўплами “Мустақиллик болалари” деб аталади. Ў ўз даврининг машҳур болалар шоири Робитдин Исоқов билан ҳамкорликда яратилган бўлиб, тўплам мундарижасини асосан Ватан, она қишлоқ ва унинг қувноқ болалари образи эгаллаган. Шоир бир шеърида:

Мен асли пешкўрғонлик,

Бир қишлоқи боламан.

Бошида оқ дўпписи,

Чотқол тоғли бўламан,⁶⁸

дейди. Бу билан у она қишлоғи Чотқол тоғлари этакларида жойлашганлигига ишора қилади. Шу боис ҳам жуда кўп шеърларида тоғ, яйлов, табиат гўзаллиги кенг ўрин олган. Тўпламнинг яна бир ютуғи шундаки, шоир шеърлари икки алфавитда берилган.

Бу бугунги кун янги ўзбек алфавитини ўрганувчилар учун ҳам катта қулайликдир. Китобга кирган “Ўзбекистон байроғи”, “Мустақил она юртим”, “Туркистон фарзандлари”, “Созсой” каби шеърлари мустақил юртимизни шарафласа, “Ой билан суҳбат”, “Баҳор”, “Полизда” каби асарлари эса она-табиат ҳақидадир. Бу дунёнинг барча куй-кўшиғи ҳам, гўзаллиги ҳам она-Ўзбекистон шоир таъбири билан айтганда она қишлоғи эканлигига барчани ишонтиради.

Сой тошидек полизда,

Қовун ётар юмалаб.

Торвузлари ариққа,

Кетар баъзан думалаб.

Ҳа, торвуз ва қовунларга бой, гўзаллик ва тўкинлик юрти бу Ўзбекистон- гўзал Туркистондир.

Билим сири бир чашма,

Билмакка доим ташна.

Улғайгин дейман-яша,

Туркистон фарзандлари.⁶⁹

У китоб хотимасини Туркистон деб аталмиш катта юртнинг фарзандлари ва улар олиб бораётган улкан ишларга қаратади. Умуман шоир бу тўпламида танлаган мавзу, ҳамда бу мавзуларни очиб беришда катта ютуқларни қўлга киритган.

⁶⁸ Холмирзаев О., “Пешкўрғон олмаси”, Чортоқ-1991 й.

⁶⁹ Холмирзаев О., “Турон оҳанглари” шеърлар, муҳаррир Дилором. Наманган. 1997.

Шоир катталар учун ҳам жуда кўп асарлар битган. Унинг “Турон оҳанглари”, “Сени доим кутаман баҳор”, китоблари ана шу йўлдаги уринишларидандир. Шоир “Турон оҳанглари” китобини асосан Туркистон ва унинг буюк халқлари бирлиги ва Турон заминида яшаётган ўзбек, қozoқ, қирғиз, туркман, тожик, қорақолпоқ каби миллатларга бўлиниб кетган халқлар тарихи, табиати, қилаётган ишларига бағишланган.

Шоир китобнинг илк бетларидаёқ она Туркистон ва унинг халқларига бирлашишга даъват этади. Фақат бирликкина барчани, Туркистон халқларини офат ва балолардан сақлай олишига ишора қилади.

Она турк йиғлайди,
Йиғлайди армон,
Тарикдек сочилган туркнинг авлоди.
Бугун бўлинмоқда жамики жаҳон,
Минг бўлак бўлмоқда туркнинг аждоди.

Минг бўлакка бўлинган бу авлодлар энди нима қилмоғи зарур? Қандай йўл тутса, бу буюк Турон яна аслига қайтади? Бу саволлар шоирни қийнайди ва жавоб излайди. Унинг “Орол”, “Туркистон”, “Туркнинг аёли”, “Орзуга айб йўк”, “Куй”, “Ишонч” ва шунга ўхшаш ўнлаб шеърлари бевосита шу мавзудадир.

Аму Сир бўйида дилхушлик қолди,
Жангу жадал қолди, ҳатто қон қолди.
Отлар изи қолди, фозиллар сўзи,
Баркашдек товланган патир нон қолди.
Не-не қасрлар-у битиклар қолди,
Ёғийлар қон кечган этиклар қолди.
Ўз юртин душманга қўшқўллаб тутган,
Бенаво, бедаво ҳўтиклар қолди

Ана сизга фалсафа. Зеро, Туркистоннинг бўлиниши ўз-ўзидан бўлмаган. Ундаги ички душманлар, сотқинликлар, бу юрт ахлини бўлиб юборган. Бироқ, шоир бу билан тўхтамайди. Унда келажакка ишонч бор

Ҳали кунлар келар буюк Туркистон,
Оламда ўзини кўз-кўз қилажак.
Ҳали битиб кетар жамики армон,
Буюк Турон эли яна кулажак

Ҳа, шоир ишончи чексиз. У она юртини, халқларини иноқ-аҳил кўриш йўлидаги орзу ва умидларидан қайтмайди, керак бўлса бу йўлда курашади ҳам.

Тўпلامдаги “Додим бордир”, “Бобомга”, “Сим-сим очил-маса...”, “Бўз бола”, “Қалдирғочга”, “Ёшлар кўшиғи” каби лирик шеърлар кўшиқбоп сатрлар тўпلامга файз киритган. Уни ҳар томонлама мукамаллаштирган. Шунингдек, тўпلامда халк кўшиқлари йўлида битилган бир неча асарлар ҳам бор.

Асаканинг арзи бор,
Элга берар нарзи бор.
Мустақиллик тумори,
Битта айтар фарзи бор.

Ёки:

ЎзДЭУ боридир у,
Бойлиги коридир у.
Ўзбекнинг мошинаси,
Ғурури, торидир у.⁷⁰

Шоир китоб интиқосида ёзганидек, шоир бўлиш, ўз юрти ва қадирдон кишилар ҳақида шеър битиш, айниқса, қишлоқ шоири бўлишнинг ўзи бўлмайди. У дард билан ёниши, куйиб битиши табиийдир.

“Авесто”, Сугд ёзуви,
Энасой битиклари,
Бирла фахр олганман,
Бир умрга чоғдирман.
Оташдир турк шоири,
Пешкўрғонлик бўламан,
Лозим бўлса ардоқланг,
Бўлмаса мен йўқдирман.

Шоир ўй билан, дард билан яшайди, шунга ҳам худога шукур қилади. Албатта, харқандай инсон ҳаётида турли-туман воқеа ва ходисалар бўлиши табиий. Жумладан, шоир Оташ Холмирзаев ҳам умри давомида жуда кўп воқеа ва ходисаларни бошидан ўтказди.

“Бир куни туман ҳокимлигига чақириб қолишди, - дейди шоир,- етиб бордим. Ҳоким ўринбосари Илҳомжон Шарипов мени илиқ кутиб олди ва ҳовлидаги кароватда ўтирган икки қиз билан таништирди. Бирининг оти Ҳилда, иккинчисининг оти эса Салима

⁷⁰ Холмирзаев О., шеърлар, “Сени донм соғинаман баҳор” янги ўзбек алфавитида, муҳаррир Иброҳим Мусо, “Энг. И.М.” нашриёти-1997 й.

бўлиб, улар Америкадан, аниқроғи Нью Йорк шаҳридан келишганди. Учрашдик, суҳбат қурдик. Кейин қишлоққа олиб чиқдим. Икки кун ҳалқ оғзаки ижоди ва амалий санъати, тўй ва маракаларни кўрсатдим, кинога олишди. Сўнг, менинг қишлоқ шоири эканлигимни билиб, шеърларимдан сўрашди. Бир икки китобимни бердим. Салима ўзбек қизи эди. У 27 ёшга кирган, паст бўйли, кўз-қовоқлари қисикроқ қиз бўлиб, кўп йиллардан бери Америкада ота-оналари билан яшаши, ўзи ҳайкалтарош-рассом эканлигини айтди. Гап орасида лотин алфавитида битта китоб қилиб беринг, дея илтимос ҳам қилди. Шоир Иброҳим Мусо билан ҳамкорликда бу китобни тайёрладик”.⁷¹

Шоирнинг юқорида зикр этилган “Сени доим кутаман баҳор” тўплами шундай пайдо бўлди ва Америкага юборилди.

Натижада Хилда Айтман (унинг онаси ношир экан) томонидан “Турон баҳори” номли инглиз ва ўзбек тилларида китоб тайёрланди. Тўпламнинг асосий тематикаси Туркистон ва унинг гўзаллиги, халқлар бирлигига бағишланган эди. Албатта, китобда баҳор, ўрик ва бодом гуллари, бойчечак, Наврўз таомлари ҳам кенг ўрин олган. Шоир ўша тўпламга кирган бир шеърини “Оқ рўмол” деб атайди.

Оқ рўмол ўраган бир аёл келар,

Бир аёл келади ибодир оти.

Ҳаё чойшабида ҳар кун тунар,

Бу аёл она турк-буюк турк зоти.

Шеърни инглиз тилига таржима қилган Салима Уста Қурбон қизи, бу туркий ибо ва туркона гўзаллик эканлигини тўғри тушуниб етган.

Шеърнинг ўз маъносини сақлаган ва шу мавзуда жуда гўзал суврат ҳам чизган. Унда оқ доқа рўмолга бўй- баста билан ўралган нақадар гўзал қиз образи яратилиб, унинг туриши-ю, кўриниши ҳам кишини ўзига тортади. У ибо, ҳаё деган миллий- ғурурни юксакликка кўтаради. Китобга сўз боши ёзган тарих фанлари доктори, Ўрта Осиё халқлари тарихи бўйича мутахасис Хилда Айтман ҳам шарқона ифғат ва одобга юксак баҳо беради. Ўтмишда турк аёллари бўлган Тўмарис, Бибиҳоним, Нодира, ҳатто Қурбонжон додхо номларини келтириб, улар Туркистон халқларининг катта мулки, фаҳри деб ёзади ва бир шеърни “Туркнинг аёли” шеърдан мисол келтиради.

⁷¹ Холмирзаев О., “Қундаликларим”, 21 папка, 50 саҳифа, Бу ҳақида қаранг “Ҳамқишлоқлар” китоби, “Ушалган орзу” очерки.

Мен биламан туркнинг аёли,
Қилич тутиб жангларга кирган.
Ойдек ёниб хусни жамоли,
Она юрт деб отларда юрган.

Хулоса қилиб айтганда “Сени кутаман баҳор”⁷² ҳам инглиз, ва ўзбек тилларида чоп этилган. Ўзбекча “Турон баҳори”, инглиз тилида эса “Айловлю Ўзбекистон” деб аталган. Бу шоир ижодининг катта ютуқларидан деб айтса бўлади.

Албатта, ушбу ўринишларимизда шоир шеърляти, унинг ўттизга яқин китоби хақида муфассал сўз айтиш имконияти чекланган. Биз айрим асарлари хақида фикр айтдик холос. Шоир ижодини шоир, ёзувчи, фольклорист, педагог, журналист сифатида тадқиқ этиш эса кейинги ишларимиздандир.

ОТАШ ХОЛМИРЗАЕВ – ЁЗУВЧИ

Ёзувчи Оташ Холмирзаевнинг бу борада олиб борган ишлари тўғрисида фикр юритиш учун унинг чанг босиб ётган кўлёмалари билан бироз ўртоқлашмоқ зарур. Зеро, унинг архивида ўнлаб қиссалар, ҳикоя ва ривоятлар жой олган. У хаёти давомида “Мусаффо осмон остида”⁷³, “Афгондан қайтган руҳлар”⁷⁴, “Ер остидаги ёкут”⁷⁵, “Биринчи муаллим қиссаси”⁷⁶, “Довон”⁷⁷, “Кафтдаги чўғ”⁷⁸, “Ҳамқишлоқлар”⁷⁹, “Тақдир эшиги”⁸⁰, “Пешкўргон мадҳи”⁸¹, каби ўнлаб қиссалар ёзди.

Ёзувчи Оташ Холмирзаев насрда ҳам шеърлят каби ўқиб юрган кезларидан бошлаган ва армия сафида хизмат қилган даврида “Уч чанок” номли қиссаси ҳарбий рўзномаларнинг бирида чоп этилган эди. Кейин у “Дилбар” номли қисса ҳам ёзди. Шу билан бирга рус ва ўзбек тилларида жуда кўп ҳикоялар ёзди ва улар вақтли матбуотда босилиб турди.

Шимолий. Кавказ ҳарбий округининг “Красное знамя” рўзномасида унинг “Уч чанок”- (“Коробочка”)⁸⁶ асаридан парча-

⁷² Холмирзаев О., “Турон баҳори”, инглиз ва ўзбек тилида, кўлёмза

⁷³ Холмирзаев О., “Мусаффо осмон остида”, қисса, кўлёмза, 1980 йил.

⁷⁴ Холмирзаев О., “Афгондан қайтган руҳлар” қисса, кўлёмза, 1994 йил.

⁷⁵ Холмирзаев О., “Девон” қисса, кўлёмза, 1996 йил.

⁷⁶ Холмирзаев О., “Ер остидаги ёкут” қисса, кўлёмза, 1984 йил

⁷⁷ Холмирзаев О., “Биринчи муаллим қиссаси”, қисса, кўлёмза, 1986 йил.

⁷⁸ Холмирзаев О., “Кафтдаги чўғ” қисса, кўлёмза, 1990 йил.

⁷⁹ Холмирзаев О., “Ҳамқишлоқлар”, лавҳа ва очерклар, кўлёмза, 1995 йил.

⁸⁰ Холмирзаев О., “Тақдир эшиги”, қисса, кўлёмза, 1997 йил.

⁸¹ Холмирзаев О., “Пешкўргон мадҳи” кўлёмза, 1997 йил.

лар эълон қилинди. Бу асар студентлар ҳаётидан олинган бўлиб, унда севги ва муҳаббат куйланади. “Уч чанок” бу пахта терими даврида ўйналадиган ўйин. Бироқ бу ўйин замирида севги бор. Ўз уч чанок пахтасини ёш аммо, гўзал Дилобарга берган Соли ўртасида севги куртак отади ва бу йўлдаги уринишлар, кураш асар сюжетини ташкил этади.

Ҳар галгидек бу асарда ҳам эзгулик галаба қилади. Аммо ўша давр матбуотида чоп этилган бу қисса, китоб ҳолига келтирилмаган.

Ёзувчининг “Мусаффо осмон остида” қиссасида эса солдат Рустам ва унинг тақдири ҳикоя қилинади. У оддий қишлоқ йигити, шу билан бирга қадрдон бувисининг яққа-ю ягона боласи. Биз асар сатрларига кўз югиртирамиз. “Купе эшиги очилиб, проводникнинг уйқуданми, шишинқираган юзи кўринди. Йўгон гавдасини беузр ярим ичкари олиб, юқори полкада ухлаб ётган ҳарбий йигитнинг оёғидан туртди.

-Сержант, туRING Чортоқ шаҳрига келдик, -деди у пастда эндигина чойга ўлтириган йўловчиларга боқиб. Унинг хўроз тожисидай юзи товланиб, лабларининг бир бурчидан тилла тишлари йилтираб кетди”⁸². Асар шу сатрлар билан бошланади. Сўнг, Рустамнинг кейинги тақдири баён этилади. Асарнинг тили ширин, сюжет линияси ҳам бир меъёрда ривожланади, қизиқарли тўқнашувлар, яхшилик ва ёмонлик ўртасидаги кураш қамраб олган.

ЎзТАГ муҳбири В.Бичурин томонидан ёзилган “Қишлоқ ўқитувчисининг хазинаси” мақоласи республикамизнинг барча ойнома ва рўзномаларида чоп этилди. Ўша ерда ёзувчининг ўн табоқ босмадан иборат бўлган бу қиссаси ҳақида фикр юритилиб, асар “Шарқ юлдузи” саҳифаларида босишга қабул қилинганлиги ва ёзувчи Шукур Холмирзаев, яхшигина фикрлар билдирганлиги ҳақида маълумотлар бор. Аммо бу асар ўз даврида чоп этилмади.

“Ёзувчи бўлиш учун ижодкорда бекиёс хислатлар мужассам бўлмоғи зарур. Истеъдод, билим, меҳнатсеварлик, замон ва макон туйғуси, закийлик, ботирлик, қатъият, руҳан ва жисмонан поклик, адолат туйғуси, курашчанлик, фидойилик, ҳайратланиш ва

⁸² Холмирзаев О., “Красное знамя”, “Коробочка”, (отрывок из повести) №56 (3150) Ростов, 1963-год.

ёнабилиш қобилияти ва ўнлаб бошқа фазилатлардир”⁸³ - деб ёзади Эркин Воҳидов.

Дарҳақиқат, Оташ Холмирзаевда бу хислатларнинг кўплари бор эди. Шу билан бирга, у кўп ўқиди, айниқса, чет эл ёзувчиларидан Г.Бичер-Стоу, Э.Л.Войнич, Франсуа Рабле, Жонатан Свифт, Рудольф Эрих, Жюль Верн, Марк Твен, Мигель де Сервантес, Жан-Батист Мольер, Александр Дюма кабиларнинг жаҳон таниган қисса ва романлари унинг суюкли асарларига айланди, ўзи ҳам қизиқарли ҳикоя ва қиссалар ёзди. У ўзи бўлиб ёзди. Ёзувчи томонидан ёзилган сатрлар албатта, уники эди. Ёки машҳур шоир Қайсин Қулиев ёзганидек, “Истеъдод қай даражада бўлмасин, барча ўзи бўлиб ёзади, у ҳеч қачон бошқа ижодкорни такрорламайди”⁸⁸ -деганида ҳақ эди.

У шоирми, ё ёзувчими, бири, иккинчисини такрорламаслиги керак. Такрорланган тақдирда у адабиёт эмас. Кейинчалик бу хикмат ёзувчи учун дастурий амал бўлди.

Ёзувчининг навбатдаги асарларидан бири “Афғондан қайтган руҳлар”⁸⁴ қиссасидир. Қисса номидан ҳам аёнки, асар афғон уриши ҳақида. Бироқ бир томони бор. Бу қисса бевосита пешқурғонлик Шавкат Мамадалиев ҳақида. Ҳа, Шавкат афғон урушига боради, аммо бахтга қарши у тенгсиз курашда ҳалок бўлади. Ўз даврининг муҳим ва долзарб мавзуси. Асар қаҳрамон тилидан ҳикоя қилинади, шу билан бирга барча воқеа ва ҳодисалар онасига ёзилган хат орқали баён этилади. Йўқ, бу сиз ўқиган татар ёзувчиси Одил Кутийнинг “Жўнатилмаган хатлар” қиссасининг такрори эмас. Умуман бошқача баён этилган қизиқарли қисса.

Асарда шундай воқеалар борки, ўқиб хайратга тушасан, баъзан кўзларингга ёш оласан, киши. Асар қаҳрамони Шавкат ва унинг ҳамқишлоқлари, дўстлари ва бошқа образлар сизни оҳанрабодек ўзига тортади.

Ёзувчи архивида сақланаётган яна бир қизиқарли асар борки, у XX асрнинг 85-92 йиллар орасида бўлиб ўтган бир оиланинг тақдирига бағишланган. Бу асар “Қиёмат”⁸⁵ деб аталади. Саргузашт жанрида ёзилган бу қисса ҳаётнинг аччиқ- чучиги,

⁸³ Воҳидов Э., “Изтироб”, Илмий мақолалар, -Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1992 йил, 192-бет.

⁸⁴ Қулиев К., “О молодых писателях”, “Дружба народов”, 1964. №1.

⁸⁵ Холмирзаев О., “Қиёмат”, қисса, қулёзма, шахсий архив, 25папка.

мафия деб аталмиш сирли дунёга олиб киради, унинг сир-асрорини тўлақонли образлар, воқеалар асосида очиб беради. Асарнинг асосий қаҳрамони Олимхон. У савдогар Орифхон ва Жаннатхон опанинг боқиб олган боласи. Бола камлик кўрмай ўсади, турли тоифадаги болалар билан танишади, савдонинг сир-асрорларини ўрганади. Аммо ҳаёт деган катта мактабнинг сирли сўқмоқларида қоқилади, пул учун бор-будини ҳам сотувчи кишилар домига тушиб қолади. Ҳатто онаси Жаннатхоннинг килмишларидан нафратланади. Хотини Ҳафизани ҳам хоким ўринбосари Саид Каримович билан ушлаб олади ва Саид Каримовичу онаси халок бўлади.

Асардаги шиддат, кураш, фоҳишабозлик, санамларгина дам оладиган дачалар, кечириб бўлмас офатлар, сиз билан биз билмаган кашона ғўшаларда айшу-ишрат қилаётган бойваччалар ишидан даҳшатга тушасан киши. Олимхон ва унинг ўғай онаси Жаннатхон опа ва Саид Каримович ўша ёмонлик қурбони.

Ёзувчининг “Тақдир эшиги”⁸⁶ саргузашт қиссаси ҳам жуда қизиқарли ёзилган. Унинг асосий қаҳрамони “Бойнинг ўғли” Мирзахол. У оиласи билан 1934 йилда Украинанинг Херсон вилоятига сургун қилинади. Аммо уруш уларни ўз юртларига қайтаради. Бироқ бойнинг ўғли бўлганлиги сабаб, иш тополмайди. Сургун муддати тугамаган дея ҳатто отаси Раҳмон отага ҳам иш беришмайди. Ўз уйлари тугул бирорта кулба беришга ҳам ярамайдилар. Натижада Мирзахол қотилга айланади. У камалади. Узок Улан-уденинг қуюқ ўрмонларида қамоқ жазосини ўтайди. Муддат тугагач, қайтади ҳам, аммо яна ҳаёти яхши кўчмайди. Натижада “ёмон одамлар” га қўшилади. Улар билан тил бириктирган Мирзахол “қора дори” ҳамда нашафуришлар орасига тушиб қолади, яна камалади. Тақдир уни пул билан сийласада яхши яшашга қўймайди. Натижада ота-онаси, бола-чақасидан ҳам ажралади, бир ҳовлида ёлғиз қолади, ичкиликка берилади ва кунлардан бирида “харом” ўлади. Бу унинг қисмати эди. Аммо бу қисмат ўша бирга яшаган ва ишлаган кишилар қўли билан яратилгани кишини ҳайратга солади. Айбдор биргина тақдир

⁸⁶ Холмирзаев О., “Тақдир эшиги”, қисса, шахсий архив, 27 папка.

“Чортоқ хақиқати”, “Тақдир эшиги” қиссасидан парча, сўз боши С. Тургуновники, №12, 1999. февраль сонлари.

эмас, ўша бирга яшаётган кишилар, раҳбарлар, бу тақдир олдида жавобгар.

Ёзувчи ўша тоталитар даврнинг катта хатоси, бой ва бойлик орттиришга бўлган ёмон муносабатни бу асарда тўла асослай олган.

Ёзувчининг “Ишкибозлик”, “Кампир”, “Ер иси”, “Дилором”, “Чол меҳри”, “Кечириб бўлмас хато”, “Яхшидан боғ”, “Ғубор”, “Олмафуриш”, “Соф мусулмон”, “Янги одамлар”, “Мунаввар”, “Қалтис учрашув”, “Ариза” каби ўнлаб ҳикоялари ҳам ўз даврининг муҳим ҳамда долзарб воқеаларини кўтариб чиққан асарлардир. Бу ҳикояларнинг айримлари “Бир сиким тупрок” номи билан “Наманган” нашриётида чоп этилди.

Ёзувчи ижодининг асосини эса ҳамқишлоқларининг ҳаёти, улар олиб бораётган улкан ишлар эгаллайди. Зеро, ҳар қандай ижодкор ўз юртининг фарзанди бўлмоғи зарур. Пешкўргон ва унинг минг йиллик тарихи алабатта, уни қизиқтиради, ўша ўзи билган ва билмаган қаҳрамонлар ҳақида ёзиш иштиёқи билан яшайди. Пешкўргон жуда қадимий қишлоқ, агар ёзма манбаларга эътибор берадиган бўлсак 1500 ёшга кирди. Буюк аллома, шоир ва тарихчи, саркарда Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Бобурнома” асарида Пешкўргон ҳақида маълумотлар берилган. Бирок Пешкўргон халқ оғзаки ижоди ижодкорларининг макони эканлиги билан ҳам ардоқланади.

Олим ва алломаларнинг аниқлашларича, Пешкўргонда юзга яқин дostonчи, эртақчи, халқ кўшиқларини билган ижодкорлар яшаб ўтишган. Оташ Ҳолмирзаев Жумабой бахши бошлаган Пешкўргон дostonчилик мактабида камол топган Раззоқ бахши, Абдуазиз бахши, Исмон бахши, Омон ва Мамасодиқ бахшилар ҳақида ҳам фанга илк маълумот беради.⁸⁷

Биргина жамиятдаги катта ўзгаришлар даврида жонбозлик кўрсатган Ҳайдар Сонсизбоев, Убайдулла Ҳасанов, Деҳқонбой Нишонов, Бувахон Дадабоев, Убайдулла Валиев, Дадамирза Сариков, Турсунхон Жалолова, Алишер Муродов ва бошқа жуда кўп кишилар ҳаёти ҳақида мақолалар ёзди. Улар номини абадийлаштириш борасида ишлар олиб борди. Бу борада унинг илк

⁸⁷ Оташ Ҳолмирзаев томонидан, Кулбухон, Пешкўргон, Сайрам, Балиқчи, Бешарик дostonчилик мактаблари шажараси тузилган.

тўплamlари ҳам чоп этилди. Шулардан бири “Ҳамқишлоқлар”⁸⁸ очерк ва лавҳалар китобидир. Асарнинг асосий қаҳрамонлари пешқўрғонликлар.

Китобга сўзбоши ёзган Бобур жамоа хўжалигининг раиси Абдубанно Зокиров қишлоқда Султон Увайс Қароний каби буюк зот ўтгани, шунингдек, бугунги кунда эса биргина шу қишлоқдан Раззоқ бахши, Оташ Холмирзаев, Тўра Мирзо, Темур Беклар Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси эканлиги, Алимқул Султонов, Абдурахмон Насриддинов каби журналистлар уюшмаси аъзолари турли ойнома, ва рўзномаларда ижод қилаётганлиги ҳақида мароқ билан ёзади. Қишлоқдан Холхўжа Баҳодиров каби меҳнат Қаҳрамони, Абдуллоҳон Баҳодировдек Давлат мукофотининг лауреати, ҳамда Турғунбой Ҳайитов, Абдуғофир Каҳҳаров каби “Шухрат” ордени нишондорлари борлигидан фахр туяди. Ёзувчи Оташ Холмирзаев ана шундай улуг кишилар ҳақида ёзишни асосий мақсад қилади.

“Ҳамқишлоқлар” тўпламида эса Абдуллоҳон Баҳодиров, Жўра Мирзаев, Убайдулла Зокиров, Турсунхон Жалолова, Абдуназар Абдумаматов, Адашали Гавҳаров, Муслимбек Мирзаакбаров, Темирхўжа Нарзуллаев ва Боймирза Холмирзаевлар ҳақида мароқ билан куйлайди

Қаламга олинган бу қаҳрамонлар албатта, ҳар қанча мақтаса, кўқларга кўтарса арзигулик ишларни амалга оширганлар. Асар “Табаррук инсон” лавҳаси билан очилади. Асарнинг асосий қаҳрамони Абдуллоҳон Баҳодиров. У 1928 йилда туғилган. Бутун умрини жамоа ва давлат хўжалиқларида бригада бошлиғи вазифаларида ўтказди. Даврнинг энг буюк кишилари Шароф Рашидов, Асатилла Хўжаев, Собир Қорабоев, Тўйчи Нетьматов, Убайдулла Ҳасанов каби кишилар тақдири билан боғланади. Улардан ўргана-ди, ҳатто ўргатади ҳам. Ҳаётнинг яхши ва ёмон кунларида яшайди, ишлайди ва доимо галабага эришади. У эли, юрти учун тинмай меҳнат қилади ва шу меҳнати орқали бахт топади.

Таниқли олим Озод Шарофиддинов ўзининг “Истеъдод жиловлари”⁸⁹ асарида ёзувчиларга баҳо бериб шундай дейди:

⁸⁸ Холмирзаев О., “Ҳамқишлоқлар”, очерк ва лавҳалар, муҳаррир А. Ражабов, “Наманган” нашриёти-1998 йил

⁸⁹ Озод Шарофиддинов, “Истеъдод жиловлари”, Гафур Гулом номли Адабиёт ва санъат нашриёти Тошкент.-1976. 102-бет

“Адабиёт нима, унинг моҳияти қандай? Ёзувчи ким учун ёзади? Ҳар бир истеъдодли ёзувчи адабиёт даргоҳига қадам қуйиши билан ана шундай саволларга дуч келади. Бу куч ёзувчининг бутун вужудини қамраб олади ва ундан аниқ жавоблар талаб қилади”⁹². Бизнинг назаримизда эса адабиёт бу реал ҳаёт, ҳаётда яшаётган ва курашаётган инсон. Шу нуқтаи назардан қараганда ёзувчи Оташ Холмирзаев “Ҳамқиш-лоқлар” китобида ўз қишлоғи раўнақи йўлида хизмат қилаётган инсонлар ҳақида ёзганлиги билан ҳам муҳимдир.

Китобда “Убайдулла отанинг бахти”, “Дехқон эрта уйғонади”, “Ёдгорлик”, “Холмирзаговнинг фарзанди”, “Эл меҳри”, “Жўра боғбон”, “От минган аёл”, “Ўқитувчидан чиққан дехқон” каби лавҳалар ўзининг ҳаётийлиги ва қишлоқ тарихи, унда яшаётган кишилар тақдирини қуйлаши билан жуда қизиқарлидир.

“Ёзувчи худди электр қувватини ўзига тортиб олаётган аккумулятор сингари кундалик турмуш материалларидан ҳазина йиғиб боради. Бу материалларнинг маълум ғоявий йўналиши асосида бадиий шаклга тушиши учун баъзан бир кичик ҳаётий ҳодиса, туртки сабаб бўлади”, - деб ёзади олим Очил Тоғаев ўзининг “Адиблар ва жанрлар”⁹³ китобида. Дарҳақиқат, ёзувчи Оташ Холмирзаев ҳам ана шу йўлдан борган. У қишлоқда бўлаётган ҳар бир воқеаларни синчковлик билан кузатади, унинг яхши ва ёмон томонларини сезгирлик билан илғаб, сўнг адабиёт майдонига олиб қиради.

Китобга кирган “Ушалган орзу” ҳамда “Бир сиқим тупроқ” очерклари 1930 йилларда чет элларга ўтиб кетган ҳамюртларимиз ҳақида. Ёзувчи таъриф этишича “Бир сиқим тупроқ” асарининг асосий қаҳрамони Фотима. У ота васиятини бажариш учун Саудия Арабистонидан бир сиқим тупроқ излаб, она юрти Наманганга келади. Аммо бир сиқим тупроқни олиб кетиш кийинчилик билан кечади.

“...- Наҳотки бир сиқим тупроқ учун рухсатнома олиш керак бўлса-а? - дедим шошиб. Бу саволим Фотиманинг ич-ичини тирнаётгандай бўлди.

- Қани энди, ҳамма халқ ҳам бир сиқим тупроғини шунчалик эъзозлаганда эди. Аммо бу ерда бир сир бор, - деди Фотима, - Буни сиз ҳам яхши тушунасиз. Кейин шунга ҳам амин бўлдимки, Туркистон, Она-Наманганнинг зарра тупроғи олтин экан. Бу ерни эъзозлаш керак. Отамнинг кўзларида ёш ила айтган ҳикматларида

жон бор экан. Эҳ, отажоним-а, ўз юртига келолмаган, бир сиқим тупрокка зор бўлган меҳрибоним-а.

У чаман бўлиб очилиб ётган гулхона томон юрди. Бир сиқим тупрокни қўлига олди-да, қандайдир ўкинч билан термулди, ёшли кўзларига суртди. Сўнг тиз чўкди, қибла томон бурилиб, қандайдир дуолар ўкиди-да, ерга бош эгди.

-О, ота ерим, о, отам ўсган она юрт. О, отам кўзларида ёш, дилида армон, ўкинч билан кутган, интилган, аммо, етолмаган замин. Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳи баракотух..."⁹⁰

Бир эътибор беринг-а! Инсон ўзи туғилган замин тупроғига зор. Нега зор? Нега бир сиқим тупрокни сўраб келди? Бу Ватан туйғуси, она юртга бўлган муҳаббат эмасми? Ёзувчи ўша ҳамюрт, аммо Ватан соғиничида интиқ яшаётган кишилар ҳаётини реал мисоллар асосида ёритиб боради, уларнинг ички дунёларига саёҳат қилади ва шу билан барчага Ватанни ардоқлаш, керак бўлса, унинг учун жон фидо қилса арзийди, “-деган ғояни илгари суради.

Ёки “Ўқитувчидан чиққан дехкон”⁹¹ ҳикоясида ёзувчи кизик бир детални топади. У ҳам бўлса, оддий инглиз тили ўқитувчиси Муслимжон бирдан жамоа хўжалигига бригада бўлиб ўтиб кетади. Барча ҳайрон. Нега ўтиб кетди ? Нима учун? Бироқ, Муслимжон бугина эмас, у гапга чечан, латифагўй. Қаерда бўлмасин одамларни кулдиради, латифаларининг бари ҳаётий.

“.....Бир куни, дея сўз бошлади Муслимжон, -мулла Қаноат иш режаси-ю, дарслик китобларини қўлтиғига қистариб мактабдан қайтаётган экан, йўлда “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” рўзномасига кўзи тушиб қолибди. Ия, дебди у, сўнг ерда ётган рўзномани олиб ўқий бошлабди. “Усмон Носир ўзбек адабиётида муҳим ўрин эгаллаган шоир эди....” Бир вақт ўрнидан туриб, газетани ўқиганча уйига юрибди. Аёли бўлса ширинсуханлик билан кутиб олибди.

-Вой, бугун бут-бутун кепсизми?

-Нима, мен йуқолиб юрганмидим?

-Ҳа, энди айтдимда, гоҳ плашингиз, гоҳ шляпангиз, баъзида дафтар, китобларингиз, ёдингиздами, бир куни костюм-шимингиз ҳам йуқолиб қолганди. Худога шукур бугун бутсиз.

⁹⁰ Холмирзаев О. “Ҳамқишлоқлар”, 52-бет.

⁹¹ Холмирзаев О. “Ҳамқишлоқлар”, 36-бет.

-Ҳа, онаси, бугун бутман. Шу десангиз Усмон Носир зўр шоирда, тўхтанг, олийгоҳда бу шоирни ўтганмидик, ё....

- Ўтмаганмиз дадаси, уни ахир халқ душмани дейишардику!-
Ҳа, бир нарса ёдимдан кўтарилай дебди. Эртага ОблОнодан текширувчилар келаркан, адабиёт ўқитилишини текширармиш. Қаноат ялт этиб хотинига боқибди.

-Ростданми?-дебди у хайрати ошиб.

- Ҳа-да, ҳозиргина телефон қилишди, яхшироқ тайёрланиб олинг, яна доврўғли ўқитувчининг миси чиқиб юрмасин.

-Қаноат бироз уйга толиб, сўнг китоб-дафтарлари ёдига тушиб хотинига дебди:

-Ия, бу китоб-дафтарларим қани? Аёли мийиғида кулибди.

-Мундоқ қарасам, бугун ҳам бут келмабсиз-а?

Китобда бундай латифалар анчагина. Латифаларнинг бари кишини ўзига тортади, кулдиради, баъзан ўйга толдиради. Ҳаётдаги шундай муаммоларни топадики, баъзан бундан ортик бўлмайди, деб юборасан киши. Асар охирида шундай бир финал бор.

- Муслимжон, нега ўқитувчиликни ташладингиз?-дея сўрайман ундан.

- Қизиқсиз-а, даладаги ўрис зарпечаги, голланд картошкаси-ю, украин карами, болгар калампири-ю, Симеренко олмаси, қирғиз буғдойи-ю, араб лимонигача ким таржимонлик қилади. Ҳе, бу далада ўзбекнинг нима экини бор.? Ахир айтар гапни инглиз тилида уларнинг қулоғига чертиб турмасам кўзланган ҳосилни берадими”...⁹²

Буюк ёзувчи Михаил Александрович Шолохов, “Мен ўз қаҳрамонларим орасида яшадим ва яшамокдаман. Бу ҳол сирасини айтганда, энг муҳими. Сабаби материал тўплашга эҳтиёж сезмадим, улар менинг қўлим остида эди....”⁹³ –деб ёзганида ҳақ эди.

Ёзувчи Оташ Холмирзаев ҳам қишлоқда яшади, ўз қаҳрамонлари билан бирга бўлди, уларнинг юриш-туришидан тортиб, кундалик ҳаётигача кузатди. Шу боисдан у қайси мавзуга мурожаат қилмасин аниқ ва пухта ёзди, кишини ишонтира олди. Умуман олганда “Ҳамқишлоқлар” лавҳа ва очерклар китоби

⁹² Холмирзаев О. “Ҳамқишлоқлар”, 39-бет.

⁹³ Зоҳидов В. “Жаҳон бадияти зарварақлари”, Гофур Гулом номли адабиёт ва санъат нашриёти, Тошкент-1980-йил. 134-бет.

Пешқўрғоннинг энг сара кишилари ҳақидаги асар эканлиги билан ҳам қимматлидир.

Юқорида тилга олганимиздек, у жуда кўп қиссалар ёзди. 1997 йилда унинг “Довон”⁹⁴ номли қиссаси босилиб чиқди. Асар шуниси билан характерлики у савдогар ҳақида эди. Зеро, ўзбек адабиётида савдогар ёки савдо ходимининг ҳаёти, меҳнати ҳақида ёзилмаган. Нега ёзилмаган? Нега уларга ва уларнинг ҳаётига баъзан ёмон, баъзан киноя билан қараймиз? Бу ҳам ўша тоталитар даврнинг қарашларидан бўлса керак. Чунки биз бойларни ёмон кўрдик, уларни сургин ва қатағонга учратдик. Савдогар топаётган лукма ҳам ҳаром деб ўйладик. Аслида-чи? Бизни ва сизни боқаётган, оғир меҳнат эвазига пул топаётган савдогарлар ҳақида қатор асарлар ёзиш керак эди. Бу ёзувчининг ҳикмати. У шу йўлдан борди ва қатор хикоялар, лавҳалар яратди. Асар сўз бошисида шундай сатрлар битади.

“...Асарнинг ёзилиши нега адабиётимизда савдо ходими ҳақида асар йўқ?— деган баҳс туфайли пайдо бўлди. Дарҳақиқат, инсон емагини тайёрлаётган, унга холис хизмат қилаётган бу касб кишилари ҳақида асар ёзиш мумкин эмасми? Орадан бир ойча вақт ўтиб, аввал “Савдога бағишланган умр” номли очерк ёзилди. Унда Пешқўрғонда туғилиб, ёшлигидан ҳаётнинг аччик-чучугини тотган Абдулло Саттиевнинг ўрта мактабни битириб, дўкондор Абдурайим Юсуповга шогирд тушиши ва шу йўлдаги уринишлари, унга ёрдам қўлини чўзган кишилар ҳақида эди...”⁹⁵

Албатта, бу ҳаёт тизмаларини бадий хикоя қилиш, образлар яратиш анча қийин. Бироқ ижодкор бунинг уддасидан чиқади, савдо ишидаги катта ютуқ ва камчиликлар, унинг ҳаётида тусиқ бўлган Абдунаби каби салбий шахслар жуда ишонарли хикоя қилинган. Асар Абдуллонинг ёшлик йиллари, ўша оғир ва машаққатли Ватан уруши кунлари воқеаларидан бошланади.

“ ... Кўк ялт этди-ю, шаррос ёмғир қуйди. Сўнг осмон узра даҳшатли гумбирлаш эшитилди. Уфқ билан туташиб кетган бепоён қир-адирларнинг баланд-пастлик, дара-жилғаларда жала сувлари бир-бирига қўшилиб, асов сел пайдо бўлдида, ўйноқлаб боши оққан томонга ёпирилди. Абдулло эгнидаги нимхуш чўпонини ёмғирдан ҳимояланиш учун бошига илди. Почадаранг тирнаган оёқларининг жазиллаб оғришига қарамай муздек сув кечиб,

⁹⁴ Холмирзаев О., “Довон”, қисса, “Журналист” нашриёти, муҳаррир А. Ражабов

⁹⁵ Холмирзаев О., “Довон”, қисса, Наманган, 1997 йил, 3-бет

олга чопди. Қаёққадир боргиси, каердадир жон саклагиси келди...”⁹⁶

Абдуллонинг ёшлиги ана шундай оғир кунларда ўтади. У озгина дон топиш мақсадида бошоқ тергани чиқади. Бирок табиат инжиқликлари унинг йўлига ғов бўлади. Ёз бошланган айни кунларда сел ва жала бўлиши уни хайратга солади.

Албатта, бу ҳаётининг бошланиши, ҳали у билмаган ва кўрмаган жуда кўп воқеалар, ҳодисалар, ҳеч ҳаёлига келмаган ишлар, нотаниш ва таниш одамлар учрайди. Бу албатта, ҳаёт қиссаси. Асарнинг кейинги воқеалари Абдуллонинг селда оқиши ва одамлар томонидан уни ушлаб олиниши ва касалхонага келтирилиши каби эпизодлар жуда таъсирли чиққан, ёки унинг отаси Саттихўжа аканинг фронтга жўнатиш эпизодларини олинг.

“... Кўз олдига яна дадаси келди. Ҳа, у узун бўй, гавдали, шу билан бирга бакуват йигит эди. У мана икки йилдирки, қишлоқдаги “Дўстлик” колхозида раис муовини бўлиб ишларди. Уруш авжига чиққан бир паллада армияга чақирилди. Ўша кун қишлоқ гузарига тўпланган оломон йигитларни фронтга жўнатар, шулар ичида онаси Махбуба опа ҳам бор эди. У болаларни қаноти остига олганча, эрига маъюс термулиб турарди. Баъзан ок рўмолининг учини чайнаб, кўзига тепчиган намни кўли билан артганча у томон интилди. Саттихўжа ака ҳам у томон юрди. Борди-ю...”

- Йўқ, йўқ, келасиз, туну кун аллоҳдан илтижо қилиб сўрайман. Ҳа, болаларим бахтига қайтасиз.

-Бардам бўл, қайтишга ҳаракат қиламан,-деди у онаси эғнидан тутган қизи ва ўғлини бағрига босиб.

- Онангларни қийнаманглар, қийналсанглар қариндош-уруғларга ёки Абдурайим дўкончига боринглар. Ҳа, у ошнам, унга тайинладим, оч колсанглар қарз беради. Келсам узаман,-деди ўғли ва қизи пешонасидан ўпиб.

-Ҳамма араваларга чиқсин,-дея қийқирди кимдир.

Қий-чув бошланди...”⁹⁷

Уруш урушлигини қилди, бир йил ўтмай Абдулло отасиз қолди. Энди у оиладаги ягона эркак эди. Шу боис ҳам бор ақли, идрокини оиласини боқишга бағишлади. Сабаби онасининг топгани тирикчиликка етмасди.

⁹⁶ Холмирзаев О., “Довон”, қисса, Наманган, 1997 йил, 5-бет.

⁹⁷ Холмирзаев О. “Довон”, қисса, Наманган, 1997 йил, 6-7 бетлар.

У шу ўй билан қишлоқ бозорига борди. Тиллаҳожи, Назархўжа оталар кўмагида олиб сотарлик ишини бошлаб юборди. Кейин дўкандорга шогирд тушди. Бироқ давр тақозоси билан ҳар қандай ишнинг яхши-ёмон томонлари бўлади. Савдонинг эса текширувчиси-ю, назоратчиси кўп бўлади. Бу йўлда айрим иғвогарлар-у, нопоклар ҳам бор эди. Асарда шундай кимсалар образи жуда ишонарли берилган.

“... Абдулло навбатда турган Абдунабига кўзи тушди-ю, кўриб кетди, аммо кўзларини бошқа томонга олди.

- Ҳа сени, қара-ю, уятни билмайсан, беш сўмлик калошни ўн сўмга сотибсан. Устингдан милисага ариза ёздим,-деди у жаҳл билан.

- Абдулло нима дейишни билмай қолди. Абдунаби эса яна овозини кўтарди

- Буларга пул бўлса, ҳе онангни....

- Нима дединг?-деди ёнида турган катта сотувчи Ортиқхўжа ака пештахта устидан ошиб ўтаркан, унинг ёқасидан тутиб.

- Нима дединг, қани қайтар-чи?-деди бўғзидан сиқиб.

- Қуйвор, нега бўғасан, сени ҳам милисага тушгинг борми? Биласанми, мен кимман?

- Сенми?

- Ҳа

- Сен инсон қиёфасидаги махлук, нонкўр, иғвогарсан,-деди Ортиқхўжа ака юзлари аралаш шапати соларкан.....”⁹⁸

Асарда ижобий куч билан, салбий кучлар ўртасидаги кураш ана шундай давом этади. Ҳар галгидек бу қора кучлар устидан Абдулло ва унинг дўстлари албатта, ғалаба қиладилар. Бу табиий, аммо онаси Маҳбуба она, сингиллари Тожихон, савдо ходими Темирхон Исмоилов, милиция ходими Нарзулла Абдуллаев, район партия кўмитасининг биринчи котиби Абдували Қодиров, РайПО раиси Анвар Мақсудов ва бошқаларнинг образлари жуда ишонарли тасвирланган ва уларнинг характерлари тўлақонли очиб берилган. Асар ниҳоясида Абдулло Пешкўрғон қишлоқ савдо акционерлик жамиятининг раиси этиб сайланади. Албатта, барча асарларда бўлганидек, бу асарда ҳам севги ва муҳаббат жараёнлари ҳам яхши тасвирланган. Бош қаҳрамон Абдулло, Ҳалима исмли қизни севиб қолади ва ўз мақсадига этади.

⁹⁸ Холмирзаев О. “Довон”, кисса, Наманган, 1997 йил, 17-бет.

Шу ерда бир нарсани айтиб ўтиш жоиз. Ёзувчи Оташ Холмирзаев нега ҳаётда бор, бирга яшаб, бирга тақдир деган кийин ва машаққатли йўлдан бораётган ҳамқишлоқларини қаламга олган? Бадиий асар деганда мавжуд кишиларни эмас, бадиий тўқима асосида образлар плеядасини яратса ҳам бўлардику! Ҳа, ҳақ гап. Бироқ у “Ҳамқишлоқлар”, “Довон” асарларида ҳам, хоҳ у бадиий бўлсин, хоҳ ҳаётий бўлсин, ўзи кўрган ва билган шахсларни қаламга олади. Бу ёзувчининг ўз ҳамюртларига бўлган катта муҳаббатдан деб айтиш мумкин. Ҳали босилиб улгурмаган “Биринчи муаллим қиссаси” асарининг бош қаҳрамони Обоқул Мусурмонов ҳам ҳаётий шахс.

Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб, ёзувчи нима ёзмасин ўз ҳамқишлоқлари образи орқали гўзал Ўзбекистонимизнинг барча халқи ҳаётини қаламга олган дейишга асосимиз бор. У худди рассом сингари ўз ҳамюртлари галереясини яратган. Бу унинг катта ютуқларидандир.

Ёзувчи ижодида яна бир мавзу, у ҳам бўлса, ўтган ва ҳозирда яшаётган ҳамюртларининг тарихидир. Бу борада у кейинги ўн йилликлар ичида катта ишлар қилди. Қаерда ишламасин, у ўша ернинг тарихини яратди. Пешкўрғон ва Боғистон қишлоқлари тарихини ёзишда қатнашди. Чортоқ туман тарихи учун материаллар йиғишда иштирок этди. Охир-оқибат у “Пешкўрғон мадҳи” номли чиройли рисола ёзди. Рисола оддий йўл билан эмас, ўша Пешкўрғонда ижод этган машҳур бахшилар тилидан ҳикоя қилинади.

“Яратганга беҳисоб ҳамду санолар бўлсинким, мамлакат осмонига хуррият қуёши чараклаб чиққандан буён ҳамма қатори менинг руҳимда бир соҳир туйғу, бир инжа муҳаббат, бир ойдинлик кезинади. Алғов-далғов тушлар, босинқирашлар барҳам топиб, кўз илинади дегунча, мовий кенгликлар узра парвозларга канот боғлашга тушаман. Гоҳ Султон Вайсил Қорон бобомиз, гоҳ Сутлибулоқ – Биби Наима онамиз қўлларимдан етаклаб, атакчечак бўлганимдан буён неча қатла кезганим она Пешкўрғон кўчалари бўйлаб олиб ўтдилар.

Пешкўрғон..... Эй минг йилларнинг гувоҳи бўлмиш нуруний Она! Буюк Туронимизнинг жон парчаси-Пешкўрғоним! Сенинг ҳар қуйнингда, ҳар тошингда Тўмарис онанинг шижоати, Широқнинг изларини кўргандай бўламан. Ҳам миллий зулм, ҳам мустамлакачилар истибдодига қарши жон берган Пўлатхон, Қурбон-

жон додхо, Мадаминбек, Омонполвон каби ватанпарварлар рухи кезиб юргандай, сенинг кўчаларинг, боғ-роғларинг, хилватгоҳларингда, сендан оққан сувлар жилдириғида, эсан еллар шивирида сетор хониши, бахшилар навозига эш бўлиб кетамиз....”⁹⁹

Китоб ана шу сатрлар билан бошланади, ўқувчини Пешкўрғондек катта қишлоқнинг минг йиллик тарихи сари етаклайди. Йўқ, уни Жумабой, Абдуазиз ва Раззоқ бахшилар билан учраштиради.

“Ана шу хаёллар билан бўлиб, майса гилам устига мук тушиб ўтирсам, (Ё алхазар) қаршимда қўлларида сеторлари билан аввал Жумабой бахши, сўнг Абдуазиз бахши ва Раззоқ бахшилар пайдо бўлдилар. Ўрнимдан сакраб туриб, уларнинг пойқадамларига етар-етмас, чинакамига айланган зангори гиламга башхиларни таклиф этаман...”¹⁰⁰

Раззоқ бахшининг юзи ёришди. Худди бундан йигирма, ўттиз йил аввал кўрганимдек оппоқ соқолларини силайди, сўнг енг шимариб унг қўлида ушлаган сеторини кўкда ўйнатади-да, чертади. Қулоғим остида майин, аммо дилни қитикловчи куй янграйди, бахши аввал сокин, сўнг шиддат билан сетор чертадики, олам куй сеҳри билан ёнади.

Бирдам айтай ўтган билан кетгандан,
Юртин суйлаб, кош- кабоқда тутгандан.... ”¹⁰¹

Менинг назаримда асарнинг қиммати ҳам шу . Ёзувчи нафақат ёзувчи, балки шоир сифатида бахшилар билан биргаликда она Пешкўрғондек катта қишлоқнинг Созсой, Бештол, Ораарик, Арикбағиш, Оқ терак, Баликликўл, Прат каби кичик қишлоқларга таъриф беради. Беради эмас, бахшиларни шу қишлоқ таърифини худди “Алпомиш”, “Гўрўгли” дostonлари сифат назм ва насрда айтишга ундайди.

“... Абдуазиз бахши менга боқди. Тиззасига қўйган сеторини олиб чертди. Шуйтиб, замон-замон бўлиб, олам дам қоронғи, дам ёруғ бўлиб, ёруғ дунёда биринчи қишлоқлар пайдо бўлди, кейин шаҳарлар.... Пешкўрғоннинг қачон пайдо бўлганини билмайман-у,

⁹⁹ Холмирзаев О. “Пешкўрғон мадҳи”, 3-4-бетлар.

¹⁰⁰ Холмирзаев О. “Пешкўрғон мадҳи”, 3-4 бетлар

¹⁰¹ Холмирзаев О. “Пешкўрғон мадҳи”, 4 бет

лекин бир нарсага аминман, унинг тарихи минг йилларга тенг...”¹⁰² Бу ҳақ гап.

Ёзувчи энди ана шу ҳикмат заминида қишлоқнинг ўтмишига қайтади. У ёзма ва оғзаки манбалар асосида маълумотларни Захириддин Муҳаммад Бобурнинг “Бобурнома ” асаридаги Пешкўрғон ҳақидаги сатрларга барча-нинг диққатини қаратади. Бугина эмас, қишлоқ ҳақида қалам тебратган олим Одилжон Носиров, Тўра Мирзо, Темур Бек, Оташ Холмирзаев, Маҳмуджон Маъмуров, Жўра Раҳим, Абдурахмон Насриддинов, Аълохон Ғозиев, Собир Турғунов, Алимқул Султонов, Мухтор Султонқулов, Хамро Бону каби-ларнинг ижод қалъасига етаклаб боради, уларнинг айтган ва ёзган сатрларидан намуналар келтиради. Асарнинг яна бир ўқимишли томони шундаки, унда ҳар бир дostonчи ва шоир навбатма-навбат қишлоқ тарихининг турли жабҳаларини куйлашади, улар дам назмда айтишса, дам насрга ўтишади. Бу ўз навбатида унинг ўқимишлилигини оширган. Яна бир қизиқарли томони шундаки, унда худди дostonдагидек, бахши ўз сўзини кенг маънода тушун-тиради-да, сўнг шеърӣ йўл билан сетор жўрлигида куйлайди.

Бу ҳақда ўз фикр-мулоҳазаларини билдирган шоир ва журналист Собир Турғун шундай ёзади: “Оташ “Пешкўрғон мадҳи”асарида янги бир йўл топади, топганда ҳам соз топади. У бахшилар иштирокида қишлоқ тарихини шундай мароқ билан куйлайдики, киши бевосита ўша тарих билан бирга яшайди ва бирга нафас олади”¹⁰³.

Рисола барча қишлоқлар тарихини сўзлаб бўлгач, энди эл-юрт равнақи учун энг зарур бўлган халқ маорифига қаратади, унинг ривожӣ ҳамда тараққиётини кўтаринки руҳда сўзлашга ўтади.

“... Ана энди сўзни Абдуазиз бахшидан Раззоқ бахши олиб, Пешкўрғон тарихига оид сўзларни териб, ҳар бир сўзга урғу бериб, ўтган-кетганлар, буюклар ҳақида бир-бир сўзлай бошлади.

“...Энди қишлоқ аҳли қандай билим олганлигини айтай. Улар асосан мактаб-мадрасаларда, қизлар эса хонадонларда, отин ойилардан билим олганлар. Қишлоқдаги энг ўқимишли кишилар Мулла Эшон, Болтабой қори, мулла Соттибойлар бўлган. Кейин-

¹⁰² Холмирзаев О “Пешкўрғон мадҳи”, 5 бет

¹⁰³ Собир Турғунов, “Чортоқ ҳақиқати” рўзномаси, “Шоирнинг янги китоблари” маколasi, 1999 йил 12 февраль, №6 сон

чалик янги мактаблар очилди, уларнинг биринчи ўқитувчилари Нурий домла бўлган, сўнг Отахон Нарзуллаев, Турсунбой Абдуллаев...”¹⁰⁴.

Ёзувчи меҳнати синган, таникли ўқитувчилар номларини ижодкор бахши томонидан давом эттириш билан бирга, ўша давр таълимоти ва унинг усуллари тўғрисида ҳам батафсил сўз юритади. Сўнг бахши тилидан энг соз ўқитувчига қасида айтади.

Бойтемирдир отингиз,
Туркий эрур зотингиз.
Шогирдлару фарзандлар,
Ҳузурини тотингиз¹⁰⁵

Ўқитувчи, устоз ҳақида айтилаётган бу шеър ана шундай давом этади ва ўқувчини ўз даврининг мохир ўқитувчиси Бойтемир Қўймуродовни яқиндан таништиради. Шу шеърнинг ўзида кишлокдаги мавжуд ўнта мактаб ўқитувчиларидан бир гуруҳининг суратлари ҳам берилганки, бу ўз навбатида асар қимматини оширган. Ҳар бир замонда, ҳар қандай инсон халқи, юрти учун жон фидо қилган кишилар ва уларнинг ўлмас ҳаётлари ҳақида билишга интилганлар, айниқса, суратларига доимо сукланиб боққанлар. Ижодкорнинг яна бир ютуғи шундаки, у бир кун келиб унут бўлиши мумкин бўлган ўша колхозлаштириш, тинч қурилиш, ватан уруши йилларининг қаҳрамонларига ҳам кенг ўрин берган.

Рисола илмий қимматга ҳам эга. Унда ўша 1800-1900 йиллар давомида кишлокда ижод қилган юздан ортиқ бахшилар ва уларнинг шажараси ҳақида ҳам кенг маълумотлар берилган.

Шунингдек, халқ оғзаки ижодининг кўшиқ, мақол ва матал жанрларида ёзиб олинган маълумотномалар ҳам жуда қимматлидир. Шоир ва ёзувчи Оташ Холмирзаев бу китобида ўзи ёзиб олган кўшиқларидан ҳам намуналар келтиради. Мана ўшалардан бири. У Саврибу Сонсизбоевадан ёзиб олинган.

Югуриб чикдим теракка,
Элимизга керакка.
Бизни юрак талпинмас,
Суйган ёрдан бўлакка.

¹⁰⁴ Оташ Холмирзаев, “Пешқўргон мадҳи”, 13-15-бетлар.

¹⁰⁵ Оташ Холмирзаев, “Пешқўргон мадҳи”, 15-бет.

Атлас куйлак энги бор,
Энг ичида хати бор.
Хатин суртдим кўзимга,
Унда ёрни оти бор.
Бизнинг ҳовли йўлингиз,
Кимда экан кўнглингиз.
Оқ билакни шошириб,
Дутор урар қулингиз.

Бедана бўлиб учай,
Бедапояннга тушай
Севгимизнинг боғидан,
Йўлларинга гул тўшай.

Атлас кўйлак киймайман,
Ёқасини бўғдириб.
Қиморбозга тегмайман,
Юрагимни куйдириб.¹⁰⁶

Халқ оғзаки ижодиётининг қўшиқ жанрига кирувчи бу асар ҳар қандай даврда ҳам ўз кучини йўқотмайди ва тарбиянинг бир бўлаги сифатида жуда қимматлидир. Рисолада айниқса, халқ дostonчилари ва бугунги куннинг ижодкорларига ҳам ўрин берилган. Китобда халқ орасидан етишиб, ўз китоб ва рисоалари билан элга танилган шоир ва ёзувчилар ҳақида ҳам кенг малумотлар берилган. Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси аъзолари Оташ Холмирзаев, Тўра Мирзо, Темур Бек, Раззоқ бахшилар қишлоқнинг фахри эканлиги аниқ ва равшан баён этилган.

“... Тўра Мирзо,-деб ёзади муаллиф, -1956 йилда Пешқўрғон қишлоғида туғилган. Қишлоқдаги 26-ўрта мактабни тугатиб, Тошкент Санъат институтининг театршунослик бўлимини, кейинчалик Москвадаги Олий адабиёт курсини тамомлади. 1983-йилда унинг илк “Майсалар ҳайқириғи”, кейинчалик, “Гўруғлининг беланчағи”, “Тонгги мактаблар”, “Кулгихона”, “Амир Темур васияти” каби китоблари чоп этилган. Унинг рус тилида эса “Добрый знак”, “Возвращение в Фергану” китоби, турк

¹⁰⁶ Холмирзаев О., “Пешқўрғон мадҳи”, 23-бет.

тилида эса “Билго тунок” асарлари босилган. Ундан ортик драматик асарлар ёзган ва жуда кўп ижодкорлар асарларини таржима қилган . . .”¹⁰⁷

Бундай ижодкорлар ҳақидаги маълумотлар жуда кўп. Улар ўз даври ва ўтмиш учун ҳам қимматли манбаа бўлиб қолишига шак-шубха йўқ. Темури Бек, Оташ Холмирзаев, Раззоқ бахши ва элга танилиб қолган Абду Раҳмон Тўла, Ҳамро Бону, Иқром Комил, Носир Аббос, Муҳаммад Вали ҳақидаги ёзмалари ҳам диққатга сазовордир.

Рисолада қишлоқдаги табобат, темирчилик, ошпазлик, каштачилик, милиция ва савдо ишлари тарихи ҳам кенг ва атрофлича баён этилган. Шунингдек, қишлоқ удумлари, миллий кадриятларга ҳам кенг урин берилган. Айниқса, унинг қадимги ва ҳозирги полвонлар, улоқ ва пойга ҳақидаги сатрлари жуда қизиқарлидир.

“...Қишлоқда, -деб ёзади муаллиф,-Мамасоли Кўчқоров, Жўнайдулла Ғайбуллаев, Аҳмадулло Кўчқоров, Мамажон Пўлатов, Жакпарали Ортиқов каби ўнлаб улоқчилар бор. Булар ҳақида сўзим бу турур:

Гулдир-гулдир от боради, от боради,
Туёғидан ўт чакнатиб, бот боради.
Кўк бағрида чарақлайди куёш ва ой,
Куёш, ойга талпинган бир зот боради.

Ёзувчи бу рисоласида полвон ва улоқчиларни тасвир этиш билан ўз қишлоғининг одамлари азалдан ботир ҳамда мард эканлигини кўрсатмоқчи бўлади ва бунга эришган ҳам. Улар мард ва паҳлавон йигитлар. Улар билан фахрланса арзийди. Бу борада қишлоқ посбонлари ҳам улардан қолишмайди. Қишлоқда биринчи милиционер касбини Ҳайдар Сонсизбоев, Нарзулла Абдуллаев, Бувамирза Мўминовлар ва кейинчалик эл тинчлиги йўлида хизмат қилаётган подполковник Наримонжон Нарзуллаев, капитан Нўмонжон Нарзуллаев, капитан Маҳаммаджон Абдуллаев, Иброҳим Мўминов, Раҳимжон Мурадов ва бошқаларнинг қайноқ ҳаёти зўр маҳорат билан қуйланади.

Оқ от миниб эл ичра,
Эл корига яраган.

¹⁰⁷ Холмирзаев О., “Пешкўргон мадхи”, 24-25-бетлар.

Атлас куйлак енги бор,
Енг ичида хати бор.
Хатин суртдим кўзимга,
Унда ёрни оти бор.
Бизнинг ҳовли йўлингиз,
Кимда экан кўнглингиз.
Оқ билакни шошириб,
Дутор урар кулингиз.

Бедана бўлиб учай,
Бедапоянгга тушай
Севгимизнинг боғидан,
Йўлларингга гул тўшай.

Атлас кўйлак киймайман,
Ёқасини бўғдириб.
Қиморбозга тегмайман,
Юрагимни куйдириб.¹⁰⁶

Халқ оғзаки ижодиётининг кўшиқ жанрига кирувчи бу асар ҳар қандай даврда ҳам ўз кучини йўқотмайди ва тарбиянинг бир бўлаги сифатида жуда қимматлидир. Рисолада айниқса, халқ дostonчилари ва бугунги куннинг ижодкорларига ҳам ўрин берилган. Китобда халқ орасидан етишиб, ўз китоб ва рисоалари билан элга танилган шоир ва ёзувчилар ҳақида ҳам кенг малумотлар берилган. Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси аъзолари Оташ Холмирзаев, Тўра Мирзо, Темур Бек, Раззоқ бахшилар қишлоқнинг фахри эканлиги аниқ ва равшан баён этилган.

“... Тўра Мирзо, -деб ёзади муаллиф, -1956 йилда Пешкўрғон қишлоғида тугилган. Қишлоқдаги 26-ўрта мактабни тугатиб, Тошкент Санъат институтининг театршунослик бўлимини, кейинчалик Москвадаги Олий адабиёт курсини тамомлади. 1983-йилда унинг илк “Майсалар ҳайқириғи”, кейинчалик, “Гўруғлининг беланчағи”, “Тонгги мактаблар”, “Кулгихона”, “Амир Темур васияти” каби китоблари чоп этилган. Унинг рус тилида эса “Добрый знак”, “Возвращение в Фергану” китоби, турк

¹⁰⁶ Холмирзаев О., “Пешкўрғон мадҳи”, 23-бет.

тилида эса “Билго тунокук” асарлари босилган. Ундан ортик драматик асарлар ёзган ва жуда кўп ижодкорлар асарларини таржима қилган . . .”¹⁰⁷

Бундай ижодкорлар ҳақидаги маълумотлар жуда кўп. Улар ўз даври ва ўтмиш учун ҳам қимматли манбаа бўлиб қолишига шак-шубҳа йўқ. Темур Бек, Оташ Холмирзаев, Раззоқ бахши ва элга танилиб қолган Абду Раҳмон Тўла, Ҳамро Бону, Икром Комил, Носир Аббос, Муҳаммад Вали ҳақидаги ёзмалари ҳам диққатга сазовордир.

Рисолада қишлоқдаги табобат, темирчилик, ошпазлик, каштачилик, милиция ва савдо ишлари тарихи ҳам кенг ва атрофлича баён этилган. Шунингдек, қишлоқ удумлари, миллий кадриятларга ҳам кенг урин берилган. Айниқса, унинг қадимги ва ҳозирги полвонлар, улоқ ва пойга ҳақидаги сатрлари жуда қизиқарлидир.

“...Қишлоқда, -деб ёзади муаллиф,-Мамасоли Қўчқоров, Жўнайдулла Ғайбуллаев, Аҳмадулло Қўчқоров, Мамажон Пўлатов, Жакпарали Ортиқов каби ўнлаб улоқчилар бор. Булар ҳақида сўзим бу турур:

Гулдир-гулдир от боради,от боради,
Туёгидан ўт чақнатиб, бот боради.
Қўк бағрида чарақлайди қуёш ва ой,
Қуёш, ойга талпинган бир зот боради.

Ёзувчи бу рисоласида полвон ва улоқчиларни тасвир этиш билан ўз қишлоғининг одамлари азалдан ботир ҳамда мард эканлигини кўрсатмоқчи бўлади ва бунга эришган ҳам. Улар мард ва паҳлавон йигитлар. Улар билан фахрланса арзийди. Бу борада қишлоқ посбонлари ҳам улардан қолишмайди. Қишлоқда биринчи милиционер касбини Ҳайдар Сонсизбоев, Нарзулла Абдуллаев, Бувамирза Мўминовлар ва кейинчалик эл тинчлиги йўлида хизмат қилаётган подполковник Наримонжон Нарзуллаев, капитан Нўмонжон Нарзуллаев, капитан Маҳаммаджон Абдуллаев, Иброҳим Мўминов, Раҳимжон Мурадов ва бошқаларнинг қайнок ҳаёти зўр маҳорат билан қуйланади.

Оқ от миниб эл ичра,
Эл корига яраган.

¹⁰⁷ Холмирзаев О., “Пешқўрғон мадҳи”, 24-25-бетлар.

Милиция постида,
Нарзуллабой отамиз.¹⁰⁸

Ўз умри ва бутун ҳаётини милиция ишига бағишлаган Нарзулла ота ҳақида жуда чиройли мисралар битади, унинг хурматини жойига кўяди.

Хулоса қилиб айтганда, “Пешқўргон мадҳи” ёзувчи ижодидаги энг яхши асарларидан биридир.

Болалар шоири сифатида у анчагина китоблар чиқарган. Унинг аксарият асарлари 1960-1990 йиллар ёшларининг ҳаёти ва кундалик турмуши ахлоқ ва одобига бағишланган.

Шу билан бирга катталар шоири сифатида ҳам анча-мунча ишлар қилган. Ўнинг ҳар бир шеърда давр нафаси уфуриб туради. Айниқса, Ватан ва ватанпарварлик ғояси жуда кучли. Шу билан бирга у яратган мингга яқин тўртликлар ўз даврининг тарбия қуроли бўлишига ишонасан киши. Туркистон ва унинг бўлақларга бўлинган юртлари, элатлари ҳақида ҳам ижобий гаплар айтган. Аммо архивларини варақлаш ҳамда ўрганиш жараёнида шунга ҳам амин бўлдики, ҳали энг сара шеърлари негадир китоб холига келтирилмаган. Бу балки шоирнинг сиридир. У халқ бахшилари ижодининг изланувчиси, тарғиботчиси ва ёзиб олувчиси сифатида ҳам катта иш қилган. У Фарғона халқ дostonчилиги мавзусида қилган илмий ишлари ибратлидир. Бу ишга оид дoston, қўшиқ ва эртақлар ҳам шахсий архивдан жой олган. Архивни ўрганиш жараёнида бу асарлар билан ҳам танишиб, шунга амин бўлдики, шоир ва ёзувчи ҳамда олим Оташ Холмирзаев Фарғона халқ дostonчилиги бўйича катта тадқиқот ишлари олиб борган ва ҳали фанга маълум бўлмаган юзга яқин дostonчилар ва уларнинг ижоди бўйича жуда аниқ ва лўнда фикрлар айтган. Шу билан бирга у Кўлбуқон, Пешқўргон, Сайрам, Арикмўйин, Балиқчи, Бешарик каби қишлоқларда дostonчилик мактаблари ёки кичик-кичик уюшмалари борлигини аниқланган, уларнинг шажарасини тузиб чиққан. Шу билан бирга ўнлаб томга тенг халқ қўшиқлари, мақол, матал, эртақ, ривоят, болалар фольклори каби мавзуларда тўпловчилик ишларини олиб борган. Тўпланган материалларни архивларга топширган. Юзга яқин газета ва журналларда худди шу мавзу бўйича мақолалар эълон қилган.

¹⁰⁸ Холмирзаев О., “Пешқўргон мадҳи” 29-бет

Ёзувчи сифатида эса у ўндан ортиқ кисса ва юзга яқин хикоялар битган. Уларнинг кўпларини вақтли матбуотда бостирган, кўпларини китоб ҳолига келтириб қўйган. Унинг “Боғлар сўз сўрайди”, “Замин кўшиқлари” каби асарлари ҳам нашрга тайёрлаб қўйилган. Шунга ҳам шохид бўлдики ёзувчи Оташ Холмирзаев асардан асарга ўсиб борган. У бугун ҳам ёзишда давом этмоқда. Ҳатто янги ёзган “Ёлғизлик” хикоясини ўқиб кўзингга ёш оласан киши. У ўша юқорида тилга олинган “Ҳамқишлоқлар”, “Довон” асарларида тилнинг равонлиги, ортиқча сўз ва ибораларнинг йўқлиги билан бизни хурсанд қилди.

Кейинги йилларда унинг “Қиёмат”, “Афғондан қайтган руҳлар” қиссалари, “Яшаш гашти” номли катталар ва болаларга аталган катта ҳажмдаги шеърлар китоби “Мустақиллик тароналари” каби болалар шеърлятига оид китоблари ва “Отам айтган эртақлар”, “Бир тақдир қиссаси”, “Чақмоқ”, “Тақдир соҳилидаги одамлар” каби қиссаларининг чоп этилиши катта ютуқдир. Яқинда эса унинг “Бир сиқим тупроқ” номли хикоялари ва “Биз табиат шайдоси” номли болаларга аталган шеърларидан жамланган китоблари “Наманган” нашриётида чоп этилди. Кейинги ўн йилликлар ичида йигирмадан ортиқ ёш ижодкорлар китобига ва болаларнинг “Олтин тож” газетасига муҳаррирлик қилди.

Умуман олганда, Оташ Холмирзаев шоир ва ёзувчи, олимдир. Бундай дейишга тўла асосимиз бор. Борди-у, чекка бир қишлоқда яшаб ижод қилаётганини ҳисобга олсак, бу жуда катта жасорат ҳам. Болалар шоирлари ижоди мунаввар тонг кўшиғига ухшайди. Ниятимиз бу кўшиқ баралла жаранглайверсин.

Азиз китобхон!

Болалар шоири, ёзувчи, журналист, фольклоршунос олим, фидойи мураббий Оташ Холмирзаевнинг 70 йиллик тўйи муносабати билан унинг ҳаёт йўли, ижоди ҳақидаги дастлабки кузатишларимиз билан танишиб чиқдингиз.

Ушбу рисола ҳақидаги барча фикр-мулоҳаза ва таклифларингизни эшитишга бажонидил тайёрмиз. Муаллифлар.

Шоир ва ёзувчи Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси аъзоси, халқ таълими
аълочиси Оташ Холмирзаевнинг чоп этилган асарлари ҳақида
МАЪЛУМОТ

№	Китобнинг номи	Жанри	Чоп этилган йили	Қаерда чоп этилган	Қайси адабиётга мансуб
1.	“Осмондаги дарвоза”	Назм	1972	Тошкент	Болаларга
2.	“Бизнинг карвон”	Назм	1974	Тошкент	Болаларга
3.	“Момакайм” рангли	Назм	1976	Тошкент	Болаларга
4.	“Пешқўргон олмаси”	Назм	1992	Чорток	Болаларга
5.	“Ўрта мактабда халқ огзаки ижоди”	Методик	1992	Наманган	Илмий
6.	“Мактаб –менинг хаётим”	Педагогик	1997	Наманган	Педагогик
7.	“Турон оҳанглари”	Назм	1997	Наманган	Катталарга
8.	“Довон”	Қисса	1997	Наманган	Наср
9.	“Пешқўргон мадҳи”	Тарихий	1997	Наманган	Тарихий
10.	“Мустақиллик болалари”	Назм	1997	Наманган	Болаларга
11.	“Сени доим кутаман бахор”	Назм	1997	Наманган	Катталарга
12.	“Максудбекнинг беклиги”	Назм	2001	Наманган	Болаларга
13.	“Шодивойнинг дўстлари”	Назм	2001	Наманган	Болаларга
14.	“Ҳамкишлоқларим”	Назм	2001	Наманган	Катталарга
15.	“Соғинганларим”	Назм	2001	Наманган	Катталарга
16.	“Отам айтган эртақлар”	Эссе	2006	Наманган	Эссе
17.	“Уруш кўрган одамлар”	Ҳикоялар	2005	Наманган	Ҳикоялар
18.	“Бир тақдир қиссаси”	Қисса	2006	Наманган	Катталарга
19.	“Камалакнинг етти жилоси”	Лавҳалар	2006	Наманган	Катталарга
20.	“Фасллар беланчаги”	Назм	2006	Наманган	Болаларга
21.	“Олтин беланчак”	Назм	2007	Наманган	Катталарга
22.	“Мустақиллик қўшиғи”	Назм	2007	Наманган	Болаларга
23.	“Бойчечаклар гул очди бахор”	Назм	2007	Наманган	Катталарга
24.	“Камалак жилоси”	Назм	2008	Фаргона	Болаларга
25.	“Мустақиллик тароналари”	Назм	2008	Наманган	Болаларга
26.	“Тақдир чизиги”	Наср	2008	Наманган	Катталарга
27.	“Қиёмат” 2 том	Наср	2009	Наманган	Катталарга
28.	“Яшаш ғафти” 1-том	Назм	2009	Наманган	Болаларга
29.	“Бир сиким тупроқ”	Ҳикоялар	2009	Наманган	Катталарга
30.	“Биз табиат шайдоси”	Назм	2010	Наманган	Болаларга

МУНДАРИЖА

Сўзбоши	4
Шоир ҳаёти ва ижоди	10
Оташ Холмирзаев – болалар шоири	21
Шоир тўпламлари ҳақидаги ўйлар	27
Оташ Холмирзаев – ёзувчи	46
Шоирнинг чоп этилган асарлари	66

Адабий - илмий нашр

Мўминжон Сулаймонов,
Қурбонали Тўлабоев

МУНАВВАР ТОНГ ҚЎШИҒИ

Илмий-оммабон рисола

Мухаррир:	Бокий Мирзо, Темур Бек
Мусаввир:	М. Жумабоев
Сахифаловчи:	И. Жумабоев
Компьютерчи:	А. Эргашалиев

Теришга берилди 01.03. 2010. Босишга рухсат этилди 01.05.2010й.
Бичими 64x80 1/16 ҳажми 3.75 босма табок. Адади 150 нусха.
Буюртма №61. Бахоси келишилган нарҳда.

“Наманган” нашриёти. Наманган шаҳри, А.Навоний кўчаси, 36 уй
«Фахризода» кичик корхонаси. Наманган шаҳри, Дусллик шох-кўчаси, 2-А уй

Филология фанлари номзоди, НамДУ доценти Мўминжон Сулаймонов 1962 йилда Чортоқ тумани Гулдиров қишлоғида таваллуд топди.

У қишлоқдаги 13-умумтаълим мактабининг ўн биринчи синфини тугатиб, Низомий номли Тошкент Давлат педагогика институтининг

ўзбек тили ва адабиёти қўллиятига ўқишга кирди ва уни “аъло” баҳоларга тугатди. Сўнг филология фанлари доктори, профессор Н.М.Маллаев раҳбарлигида илмий иш қилди.

Ҳозирда у докторлик ишини ёзиб тугатмоқда. “Мунаввар тонг қўшиғи” устоз Қ.Тўлабоев билан ҳамкорликда яратган навбатдаги илмий китобларидан биридир.

Таниқли педагог, рейтинг тизими асосчиларидан бири, олий тоифали ўқитувчи Қурбонали Тўлабоев 1946 йилда Пешқўрғон қишлоғида туғилган. У қишлоқдаги 22-ўрта мактабни тамомлаб, Фарғона Давлат Университетининг физика-математика қўллиятига ўқишга кирди.

У қирқ йилдирки оддий ўқитувчи, мактаб директори, туман халқ таълими бўлими методисти вазифаларида ишлаб келмоқда.

Шу йиллар ичида педагогик ва методик мавзуларда ўндан ортиқ рисоалари чоп этилди. Унинг 60 йиллик тўйи арафасида, у ҳақда “Камалакнинг етти жилоси” номли китоб ҳам яратилди.

“Мунаввар тонг қўшиғи” эса, олим Мўминжон Сулаймонов билан ҳамкорликда ёзилган рисоласидир.

